

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913)

Ömer Faruk BULUT

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2016

II. Meşrutiyet Dönemin Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913)

Ömer Faruk BULUT

Hitit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof Dr. Mehmet ÇANLI

Çorum 2016

KABUL VE ONAY

Ömer Faruk BULUT tarafından hazırlanan “**II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913),**” başlıklı bu çalışma, **17 Mayıs 2016** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI (Danışman)

Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK

Yard. Doç. Dr. Hicral DEMİR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (..../...../2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

...*Ömer Faruk Bulut*...

İmzası

...*Ö. F. Bulut*...

ÖZET

BULUT, Ömer Faruk. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913), Yüksek Lisans Tezi, Çorum,2016

Bu çalışmada II.Meşrutiyetin ilanından (24 Temmuz 1908), İttihatçıların Bab-ı aliye basmasına kadar (23 Ocak 1913) olan dönemde çıkarılan hukuki metinlerde siyasi af konusu incelenmiştir. Meşrutiyet döneminde af konusu, komitacılık ve çetecilik hareketlerinin engellenmesi veya yok edilmesi amacıyla gündeme geldiği için kısa da olsa komitacılık ve çeteciliğin sebep ve sonuçlarını üzerinde durulmuştur. Yine af konusunun da kısa tarihçesinden söz edilmiştir.

Konuyu, bu dönemde çıkarılan düsturlar ve Mebusan Meclisinin Zabıt Cerideleri taranarak ortaya konulmuştur. Konu ikinci el kaynaklarla desteklenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Siyasi Af, Genel Af, Şartlı Af, İttihat ve Terakki, Komitacılık, Eşkîyalık, Çetecilik

ABSTRACT

BULUT, ÖmerFaruk. Political amnesty in the legal documents of The Ottoman Empire during the Second Constitutionalist Period (1908-1913), Post-graduate thesis, Çorum, 2016

In this study, the political amnesty within the legal documents which were published between the announcement of the Second Constitutionalist Period (July 24th 1908) and the raid of Bab-ı Ali by the resistance movement (January 23rd 1913) have been researched. Because during the Constitutionalist Period, the subject of amnesty was brought to the light in order to prevent or abolish the banditry and gangsterism activities, some information regarding the causes and effects of banditry and gangsterism have also been provided. Also, a summary of the history of the subject of amnesty has been included.

The subject has been demonstrated by scanning the memorandums and official report bulletins of the Chamber of Deputies which were published at the time. The information obtained was also supported with secondary sources.

Keywords: Political amnesty, General amnesty, Conditional pardon, Party of Union and Progress, The Resistance (Secret society), Banditry, Gangsterism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
KAYNAKLARIN TAHLİLİ.....	vi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
KOMİTACILIK VE ÇETECİLİK	10
1. Meşrutiyet Öncesi Rumeli’de Çıkan Komitacılık, Çetecilik ve Eşkîyalık	
Hareketlerinin Genel Değerlendirmesi	10
2. II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1913) Çıkarılan Hukuki Mevzuatın	
Genel Değerlendirmesi	21
II. BÖLÜM	
AF VE HUKUKİ METİNLER	25
1. 31 Mart vakası Öncesi Af Kanunları ve Değerlendirilmesi (1908-1909)	25
2. 31 Mart Vakası sonrası Af Kanunları ve Değerlendirilmesi (1909-1913)	34

a. Af Sonrası Toplantı Hakkı Hürriyeti	35
b. Siyasi Mağdurların Haklarının Geri Verilmesi	36
c. Siyasi ve şartlı af	38
d: Arnavutluk İsyancı ve Siyasi Af	40
e. Serseriliğin ve Eşkıyalığın Önlenmesi Hakkında Çıkarılan Hukuki Metinler	46
SONUÇ	51
BİBLİYOGRAFYA	54
EKLER	57

ÖNSÖZ

“II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913)” adlı bu çalışmada, II. Meşrutiyetin ilanından (24 Temmuz 1908) İttihatçıların, Bab-ı Ali baskınına (23 Ocak 1913) kadar olan dönemde çıkarılan hukuki metinlerde yer alan siyasi af konusu ele alınmıştır. Bu dönemi neden seçtik? Çünkü bu dönem bir siyasi dönüşüm sürecidir. Abdulhamit’in istibdat yönetimi sona ererek meşrutiyet yönetimine geçilmiştir. Diğer anlamda baskı ile yönetilen bir halktan yeni özgürlükler ve kişisel hakların oluşturulmaya çalışıldığı bir döneme geçilmiştir. Bizde bu dönemde devlet yapısındaki ve halktaki değişim sürecini kanunlar üzerinden incelemeye çalıştık.

Konumuzu iki ana başlık altında topladık. Giriş kısmında kanun, komitacılık, eşkıyalık ve af konusunun genel terminolojisi ve bu konuların kısa bir tarihçesini vermeye çalıştık. Birinci bölümde, Komitacılık ve Çetecilik adı altında, öncelikle II. Meşrutiyet öncesi Balkanlardaki komitacılık ve çeteciliğin sebep ve sonuçları üzerinde durduk. Bunun yanında konumuza geçişi sağlamak amacı ile ele aldığımız dönemde çıkarılan hukuki metinlerin genel bir değerlendirmesini yaptık.

İkinci Bölümde Af ve Hukuki Metinler adı altında II. Meşrutiyetin (24 Temmuz 1908) ilanından, Bab-ı Ali baskınına (23 Ocak 1913) kadar Balkanlardaki Türk, Rum, Bulgar, Sırp, Ulah ve Arnavut çeteleri hakkında çıkarılan siyasi aflar ve bu aflara bağlı olarak çıkarılan diğer kanunlardan söz ettik. Arnavutluk isyanları ve bunun sonucunda çıkarılan afları da ele aldık. Buna bağlı olarak da siyasi mağdurların ekonomik ve sosyal haklarının geri verilmesi ile ilgili mevzuat üzerinde de durduk. En son olarak da afların sonucunda meydana gelecek olayların önünü almak veya genel asayişini sağlamak amacı ile çıkarılan hukuki metinler üzerinde durduk.

Konumuzun birinci el kaynakları, kaynakların tahlili kısmından da anlaşılacağı üzere, İkinci Tertip Düsturlardır. Bu dönemde çıkarılan düsturların dört cildinden faydalandık. Düsturları, dönemin Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ile zenginleştirmeye çalıştık. Diğer İkinci el kaynaklar ile de destekledik.

Çalışmam esnasında başından sonuna kadar bana maddi ve manevi katkılarını eksik etmeyen başta hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet ÇANLI'ya, şükranlarımı borç bilirim.

ÖMER FARUK BULUT

ÇORUM 2016

KAYNAKLARIN TAHLİLİ

Konumuz ile ilgili incelediğimiz birinci el kaynaklar, II. Tertip Düstur ve dönemin Zabıt Cerideleridir. **Düstur:** Kaide, kanun, nizam anlamlarına gelmektedir. Düsturlar, belirli bir zaman aralığında mevzuatın sırasına göre hazırlanıp, kısımlara veya tertiplere ayrılmasıyla oluşur. Her Tertip, belirli bir dönemi kapsayan ciltlerden oluşmuştur. Tanzimat fermanından, 1851 Yılına kadar çıkarılan mevzuat, devlet tarafından isimsiz bir kitap da toplanarak basılmıştır. Daha sonra Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı hukuki kaynaklarını derleyerek Düstur adıyla yayınlamıştır. Sonraki dönemlerde ise, ilave ve çıkartmalar yapılarak yayınlanmaya devam edilmiştir. 1863-1908 arası dönemde çıkarılan mevzuat, I. Tertip Düsturlar olarak adlandırılır. 8 ciltten oluşan I. Tertip düsturların 5.-6.-7.-8.ciltleri cumhuriyet döneminde yayınlanmıştır.

II. Tertip düsturlar, II. Meşrutiyetin ilanından 23 Nisan 1920 Tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. II. Tertip Düstur, 12 Ciltten oluşmaktadır. Faydalandığımız II. Tertip Düsturların ilk 4 cildi, konumuzu ilgilendirmektedir. 24 Temmuz 1908'de Mebusan meclisinin açılmasından, 18 Ocak 1913'e (Bab-ı Ali Baskını) kadar olan dönem, konunun sınırlarını oluşturmaktadır.

Düsturların basımına Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. III. Tertip Düstur, 23 Nisan 1920'den 27 Mayıs 1960 tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu tertip, 41 ciltten oluşmaktadır. IV. Tertip Düstur 27 Mayıs 1960 - 1 Kasım 1961 Tarihleri arasında Milli Birlik Komitesi tarafından ve Kurucu Meclis tarafından yayımlanan kanunları içermektedir. V. Tertip Düstur ise 1 Kasım 1961 Tarihinden günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Yılda bir cilt olarak yayınlanmaktadır.

Zabıt Cerideleri:

Günümüzdeki Tutanak Dergileridir. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'da tartışılan, görüşülen her türlü yazılı ve sözlü konuşma kayıt altına alınarak saklanmıştır. Bir kanun veya kanunun maddesi ile ilgili teklifin veya tasarının metinlerini, gerekçesini ve bu metinde komisyonlarda ne gibi değişiklikler yapılmış ise, bu bilgileri Zabıt Cerideleri vasıtasıyla öğreniriz. 1908'den günümüze kadar olan ceride ya da tutanakları, TBMM'nin resmi internet sitesinden ulaşılabilir. Dönem adı, içtima

numarası, tarih sırası, cilt numarası ve birleşim numarası ile Zabıt Ceridelerinin taranması mümkündür. Bunun yanında anahtar kelimeler ile de tarama yapılabilir.

GİRİŞ

Osmanlı devletinde komitacılık ve çetecilik hareketleri, 19. ve 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Özellikle Balkanlarda görülmüştür. Balkanlardaki etnik ve dini temelli farklılığın fazla olması, milli çıkarları doğrultusunda hareket eden grupları harekete geçirmiş ve komitacılık ve çetecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Balkanlarda ortaya çıkan komitacılığın ve çetelerin devlete karşı sosyal ve ekonomik başkaldırının yanında, siyasi ya da bağımsızlık hareketi şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.¹ Gizli olarak kurulan komitalar, dış güçler tarafından da desteklenmiştir.

Komita ve çete kavramlarını birbirinden ayıran farklar vardır. Komita: yüksek düzeyde eylemleri tasarlayan ve kararları veren oluşumdur. Eylemleri yöneten ve planlayan olarak, çetecilik faaliyetlerinin beyin takımını oluşturur. Çete ise, daha çok eylemleri uygulayan taraftır. Çete söylemi, bir grup silahlı insandan oluşan topluluklar için kullanılır. Çeteler, genellikle 10-15 kişiyi geçmeyen kadrosuyla ayrı ayrı ve sınırlı hareketler (suikast, bombalama, sabotaj gibi) yapmakla görevlendirilirdi.² Bunların dışında daha büyük çeteler de vardır. Grupların kendilerine verdiği adlarla; Bulgar-Makedon, Sırp silahlı grupları için “çeta”, yasa dışı jön Türk birlikleri için “çete” ve Rum birlikleri için “milis” sözcükleri kullanılırdı.³

Komitalar, insani amaçlarla kurulmuş gibi görünse de, her biri kendi milli çıkarları doğrultusunda çete faaliyetlerine başlamışlardır. Komitalar, kendilerine bağlı çeteler vasıtasıyla ayaklanmalar ve eşkıyalık hareketleri gerçekleştirmişlerdir. Komitalar, okullar ve kiliseler üzerinden yapılan propagandalarla hedefledikleri halk kitlelerine ulaşabiliyordu. Komiteler asayişsizlik olaylarını bölgede arttırmak ve

¹ Mehmet Çanlı, “Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934)”, **Türk Dünyası İnceleme Dergisi XI/2** Kış 2011, s.278

² Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.I, İstanbul, 1988, s.509

³ Mehmet Hacısalıhoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, s. 47

Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğünü Avrupa'ya kanıtlayarak olaya müdahil olmalarını sağlama amacıyla birçok silahlı eylem yapmışlardır.

Makedonya da kurulan ilk gizli örgüt, 1890 yılında Sofya'da kurulmuş olan Merkezi Makedonya Edirne komitasıdır.⁴Makedonya Bölgesinde kurulan komitalar, hızla büyüyerek sivil halk ve askerlerden destek alıp çeteler kurdular. Çeteler, kendi milli propagandalarını yapıyor ve kendilerine bağlı halk gruplarını da koruyorlardı. Çeteler, halkla iç içe olduklarından isyana hazırlayıcı yönleri de bulunmaktaydı. Bunun yanında çeteler, diğer tarafların propagandalarını etkisiz kılmaya ve sindirmeye çalışıyordu.⁵ Çeteler, sadece Osmanlı devlet idaresine karşı değil, aynı zamanda diğer çetelere karşı da mücadele etmekteydi. Taraflar, kendi etki alanlarını genişletme çabasında oldukları için birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Bulgar ve Yunan çeteleri arasındaki mücadele sırasında çok sayıda karşılıklı cinayet işlenmiş ve hatta aynı mezhebe mensup olmalarına rağmen, çetelerin karşı tarafın propagandasını yaptığını düşündükleri Ortodoks din adamlarına da saldırılar düzenledikleri görülmüştür.⁶

Komitacılık ve çetecilik hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, konumuza geçişi sağlamak amacıyla kanun ve af konusunda kısa bir değerlendirme yapacağız. Kanun ve af konusunda en kapsamlı bilgiyi 1748 yılında yayınlanan, montesquieu'nun "Kanunların Ruhü" adlı eserinde bulmaktayız.

Montesquieu'ya göre kanun, olayların mahiyetinden doğan zorunlu bağıdır.⁷ Kanun, yeryüzündeki bütün milletleri yöneten bir şey olmak sıfatıyla insan aklıdır. Her milletin siyasi ve medeni kanunları da bu insan aklının uygulandığı özel hallerden başka bir şey olmamalıdır.⁸

⁴ Ahmet Altıntaş, "Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, C.VII, Sayı 2, 2005, s. 80

⁵ Hasan Taner Kerimoğlu, "İttihat ve Terakkinin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIV/2, 2014, s. 152

⁶ Kerimoğlu, s.152

⁷ Montesquieu, **Kanunların Ruhü Üzerine**, Çev.Fehmi Baldaş, Hiperlink Yayınları,İstanbul,2014,s.43

⁸ Montesquieu, s. 47

Toplumsal Kanunlar, toplum ve çevre farklılıklarına bağı olarak değişiklik gösterir. Montesquieu'ye göre kanunlar toplum tarafından biçimlendirildiği gibi, toplum da kanunlar tarafından biçimlendirilebilmektedir.⁹ Böylelikle her toplum kendi karakterini de oluşturur. Montesquieu, toplumsal düzenin oluşmasında kanunların yanında iklim, din, gelenekler ve adetlerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. “Kanun koyucu önce toplumsal yapıyı inceleyecek, toplumun kendine özgü konumunu keşfedecek ve bunlardan yararlanmak yoluyla toplumu düzenleyecek kanunları yapacaktır.”¹⁰ İfadesi ile toplum yapısının kanun hükümlerini oluşturmada ki önemini ortaya koymuştur.

Toplumların, kendi kuvvetinin farkına varması milletler arasında savaş durumunu meydana getirir. Toplum halinde yaşamının vermiş olduğu kuvvet sonucunda, savaş durumunun belirmesi insanlar arasında kanunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplum içinde veya toplumlar arasındaki kuralları ve ilişkileri belirleyen kanunlar ortaya çıkmıştır. Bu da devletlerarası hukukun başlamasını sağlamıştır. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki kanunların oluşturulmasıyla siyasi hukuk meydana gelmiştir. Vatandaşlar arasındaki kuralların belirlenmesiyle de medeni hukuk oluşturulmuştur. Her devletin yapı itibariyle bir hükümet şekli vardır. Toplumun karakteri hükümet şeklinin meydana çıkmasında etkilidir.

Montesquieu'nun kaleme aldığı eserinde yönetim şekillerini üç başlık altında incelemiştir. Bu yönetim şekilleri cumhuriyet, saltanat ve istibdat yönetimleridir. Biz, Cumhuriyet ve istibdat yönetimlerinden kısaca bahsedip konumuzun gereği saltanat yönetiminin yapısı ve kanunları üzerinde duracağız.

Cumhuriyet, milletin tamamı veya bir bölümünün yönetimi elinde bulundurmasıdır. Cumhuriyet rejiminde milletin tümü, yönetime katılabiliyorsa buna demokrasi, bir bölümün veya zümrenin elinde bulunuyorsa buna aristokrasi denir. Demokratik yönetimler de milletin iradesi, devlet yönetiminde etkindir. Burada temel kural milletin kendi idarecilerini ve temsilcilerini seçmesidir. Cumhuriyet rejimi devlet

⁹ Ülker Gürkan, “Montesquieu ve Kanunların Ruhu”, A.Ü.HFD, 1989,s.16

¹⁰ Gürkan, s.25

yönetimi için meclis ya da senato kurulması gereklidir. Cumhuriyet rejimin de herhangi bir vatandaşa verilen aşırı yetkiler kötüye kullanmaları daha büyük ve tehlikeli yapar. Saltanat da dahi böyle bir şey gerçekleşmez. Çünkü hükümdar kayıt altındadır. Cumhuriyet yönetimi ise bu doğrultuda şekillenmediği için vatandaşı gerektiği zaman durdurmada çaresiz kalır. Bu istisna ancak devletin bir kişiye ihtiyaç duyduğu zaman meydana gelebilir. Demokrasi yönetimlerinde eşitlik uygulandığı takdirde, devamlılık sağlanır. Aslı itibariyle de rejim eşitlik ilkesi üzerine şekillenmiştir.

İstibdat yönetimlerinde ise tek yetkili olan hükümdar, güvendiği bir vezir bulduktan sonra rahatlıkla ülkeyi yönetebilir. İstibdat ve saltanat yönetimlerinde aşırı doğruluğa gerek duyulmaz. Saltanat da kanunların, istibdat da ise hükümdarın kuvveti işleri yoluna koyar. Halkçı devletlerde ise, daha açık bir yönetim şarttır. Saltanat hükümetinde hükümdar, kanunları uygulamaktan vazgeçebilir ve işleri yoluna koyabilir. Cumhuriyet de ise bu durum devletin ve rejimin yıkılması anlamına gelir.

Esas itibariyle konumuzu da kapsayan saltanat hükümetlerinde ise; hükümdar her çeşit siyasi ve medeni kuvvetin tek kaynağıdır. Kuvvetlerin işleme için ara kaynaklar vardır. Bu aracı kuvvet soylular sınıfını oluşturur. Bu konuda montesquieu şöyle bahsetmektedir; Saltanatla yönetilen bir ülke de senyörlerin, papazların, soyluların ve şehirlerin imtiyazlarını ortadan kaldıran çok geçmeden ya halkçı bir devletle ya da istibdatla yönetilen bir devletle karşılaşsınız.¹¹ Yönetim de bulunan ara sınıflar kanunlar doğrultusunda hareket eder. Kanunların bulunmadığı otoriter devletlerde, din ve kanun yerine geçen gelenekler devamlılığı sağlar. Devlet yönetiminde etkili olan kişilerin yetkilerinin elinden alınması ülkeyi istibdat'a sürükler.

Saltanatlar da devletin haysiyeti hükümdarlardan ayrı sayılamaz. Kanunlarla devamlılık veraset sistemiyle babadan oğul'a geçer. Kanunlar tarafından vergiler bir düzene koyulur. Vergilerin ağırlaştırılması, toplum içinde huzursuzluğa neden olur. Vergilerin ağırlaştırılması daha fazla çalışmayı gerektirir, fazla çalışma da bıkkınlığı, bıkkınlıkta tembelliği meydana getirir.¹² Kanunların koymuş olduğu düzen aksar ve

¹¹ Montesquieu, s.56

¹² Montesquieu, s. 89

bozulur. Ayrıca verilen vergilerin halk için harcandığının gösterilmesi halkı devlete bağlar ve iç huzur temin edilir.

Saltanat hükümetleri, cumhuriyete göre daha çabuk karar alır. İşler bir kişinin elinde olduğu için yürütme işi hızlanır. Ancak bu çabukluk yanlış kararların da çıkmasına sebep olabilir. İstibdat yönetiminde ise korku hâkim güç olduğu için kanunlara da pek ihtiyaç duyulmaz. Hükümdar, yetkisini vezirle paylaştığından memurlar da vezirin yardımcıları gibidirler. Saltanat yönetiminde ise, yetki öyle bir dağıtılır ki herhangi bir yetkinin bir bölümünü dağıtırken bile büyük bir bölümünü padişah kendi elinde tutar.

Her yönetim şeklinin kendine ait yargılama usulleri vardır. Cumhuriyet yönetimlerinde yargılama usulü sabit bir şekilde işler ve keyfî uygulamalar görülmez. İstibdat yönetimlerinde kanun diye bir şey olmadığından hâkim kendi kararını verir. Saltanat da ise mevcut kanunlar doğrultusunda hareket eder. Kanunun eksik kaldığı yerlerde hâkim, uygun bir karar vermeye çalışır. Saltanat yönetiminde hakem tarzı daha çok uygulanırdı. Hâkimler düşüncelerini söyleyip ortak kaniya ulaşmayı amaçlardı. Saltanat yönetimin de hükümdar, ceza verdiren ve affeden taraftır. Ancak hükümdar yargılamaya karışmaz. İlimli hükümetler de iyi bir kanun koyucu suçları cezalandırmayı değil önlemeye çalışır. İşkence etmeye değil, ahlakı yükseltmeye çabalar.¹³ İstibdat yönetimlerinde insanlar ölüm korkusu içinde yaşarlar. İlimli hükümetler de ise, yaşama hürriyetinin elinden alınmasından korkarlar. Bu hükümetler de kişinin yaşama hürriyetini elinden alan cezalar yeterlidir.

Sert hükümetler, ortaya çıkan suç ağır cezalar vererek ortadan kaldırmayı amaçlar. Fakat ağır cezalar, bir süreliğine suç işleme oranını azaltsa da bir süre sonra eskisi gibi suç işlenmeye devam eder. Montesquieu bu duruma Fransa'daki eşkıya hareketlerini örnek göstermiştir. Eşkialık oranının artması sonucunda devlet önünü almak için çarka vurma cezasını koyar. Bir süre eşkıyalık olaylarında ciddi azalmalar görülmüşse de bir süre sonra eşkıyalık eski haline gelmiş ve devam etmiştir. Esas itibariyle Montesquieu'nun vurguladığı suçlulara ağır cezalardan çok, toplum nezdinde

¹³ Montesquieu, s.110

küçük düşürücü cezalar verilmesinin daha caydırıcı olacağıdır. Cezalar zorbalık edeni değil zorbalığı ortadan kaldırma amacıyla olmalıdır.

Ülkeler en hafif suçlara bile ağır cezalar verecek kadar katı ve sert olması suçların önüne geçebilir. Yani istibdat uygulanarak denetim altında tutabilir. Ancak bir süre sonra bu cezalar, istibdat yönetimini bile bozmaya başlar. Olayın diğer bir yönü ise hafif suçlara bile ağır cezalar vermek büyük suçlarda nasıl bir ceza uygulanacağı noktasında tereddüt oluşturur. Ceza ölçüsüz olunca çoğu zaman ceza vermektense ceza vermemeyi tercih etmek zorunda kalırlar.¹⁴ Verilen cezalar ile suçlar arasında bir orantı olmalıdır. Cezalar arasında fark olmaması suçu devam ettirir. Bu konuda montesqueu Çin örneğini vermiştir. Çin’de adam öldüren hırsızlar, paramparça edilir. Öldürmeyenlere ise bir şey yapılmaz. Bu farktan ötürü de hırsızlar yalnız çalarlar ve adam öldürmezler.¹⁵

Montesqueu affın daha çok saltanat hükümetlerinde uygulamaya açık olduğunu belirtmiştir. Suçların bağışlanması yararlı olacağını ve hükümdarın bağışlama yetkisini doğru yerde kullanması, devlet ve toplum adına yarar sağlayacaktır.

Af bağışlama sözcüğü, köken olarak yunanca amnistia, Fransızcada amnistie İngilizcede amnesty, İtalyancada amnistia olarak unutmaya sözcüğünden gelmektedir. Genel olarak af, suçu ve cezayı ortadan kaldıran bir durumdur. Soyaslan, affı şu şekilde tanımlamıştır: suç veya mahkûmiyet veya cezanın belli bir süre için ortadan kaldırılması veya niteliğinin değiştirilmesi, böylelikle aynı zamanda suçlunun bağışlanmasıdır.¹⁶ Suçun affedilmesiyle mahkûm, suçu işlememiş sayılır veya aldığı ceza hafifletilebilir. Suçun ortadan kaldırılması veya cezanın hafifletilmesi durumlarında hukuksal olarak ceza ortadan kaldırılmakta veya değiştirilmektedir.

Aflar, genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Genel af, işlenmiş olan suçun belirli bir süreliğine ortadan kaldırılmasıdır. Aflar, belirli şartlara bağlanarak da

¹⁴ Montesqueu, s. 115

¹⁵ Montesqueu, s.118

¹⁶ Doğan Soyaslan, “Af”, **Anayasa Yargısı**, Sayı 18, Ankara, 2001,s.412

yapılabilir. Özel af ise, sadece cezayı kapsayan bir af çeşididir. Yani mahkumun suçluluğu ortadan kalkmaz, işlediği ceza hafifler veya kaldırılır. Kısaca genel af hem suçu hem de cezayı, özel af ise sadece cezayı ortadan kaldırır.¹⁷ Genel afların çıkarılma sebeplerine baktığımızda, politik krizlerden sonra çıkarıldığı görülür. Amacı ise, politik veya politika ile karışık suçları affederek insanları yatıştırmak, toplumun huzur ve barışını sağlamaktır.¹⁸

Af, cezalandırma kurumuyla aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Çünkü cezalandırma yetkisine sahip olan makam, bunun tabii sonucu olarak af yetkisine de sahip olmuştur.¹⁹ Af ilanında halkın; ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuksal yönlerine bakılarak toplumun gerçekleri göz önünde tutularak af ilan edilmelidir. Bilinen ilk yazılı af M.Ö. 404 yılında Atinalı general Thrasybule tarafından ilan edilmiştir. Avrupa tarihinde de birçok kez imparatorlar, papalar, af etme yetkilerini kullanmışlardır. Roma tarihinde büyük günlerde kazanılan zaferler ve bayramlarda senato kararı ile genel af ilanı yapılırdı.

Af yetkisinin kullanma nedenlerine baktığımızda; tahta çıkma, askeri zaferler, ceza evlerinin yükünü hafifletmek gibi genel nedenlerin yanında özel anlamlar yüklenen bazı rastlantılar ve olaylarda (Örneğin; idam mahkumlarının asılması sırasında ipin birkaç kez kopması gibi) affin özel gerekçesini oluşturabiliyordu.²⁰

İslam hukukunda af etmek, direk suçtan zarar görmüş kişi veya kişilere aittir. Bu zarar, miras ile mirasçılara da geçerek devir olunur. Burada affin uygulanabilmesi için diyetin ödenmesi gerekir. Allah'ın haklarına ilişkin suçlarda af yetkisi kadı ve ülü'lemre²¹ aitti. Osmanlı hukukunda ise af yetkisi, hükümdara aitti. Padişahın tahta

¹⁷ Servet Armağan, "Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi", **Anayasa Yargısı**, Sayı 18, Ankara, 2001, s. 351

¹⁸Soyaslan, s.416

¹⁹Soyaslan, 414

²⁰ Mehmet Cengiz-Özden Gazialem, "Türkiye'de Düünden Bugüne Af " **Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu**, *İnsan Hakları Dizisi 6*, Ankara, 2000, s.7

²¹Ülü'l-emr: Şeriat namına idare eden halife, padişah ...v.s

çıkması, doğum ve sünnet gibi bazı özel günlerde hükümdar tarafından af ilan edilmiştir. Osmanlı devletinde affa ilişkin ilk yazılı hüküm, 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanununda yer almıştır. Adı geçen kanunun 47. Maddesine göre idam cezasını küreğe, kürek cezasını kalebentliğe, müebbet kalebentliği muvakkat kalebentliğe çevirme yetkisi padişaha aitti. Bu konuda özel bir kanun ve hüküm bulunmadıkça cezaların affi ve değiştirilmesi caiz değildi.

1876 Kanun-ı Esasisinde de yer alan af yetkisi, padişaha aitti. II. Meşrutiyetin ilanı ile toplumda oluşan barış ve huzuru sürdürmek amacıyla bazı af kanunları çıkarılmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra yapılan 1909 Anayasa düzenlemesi ile Türk hukukuna ilk defa “Aff-ı Umumi” (Genel Af) terimi girmiştir. Daha sonra yapılan değişiklik ile af ilanındaki son söz, yine padişaha aitti. Ancak bu dönemde padişahın yetkisine meclis de ortak olmuştur. Meşrutiyet döneminde, genel af ve özel affa ilişkin hükümler de yapılan değişiklikler, cumhuriyet devri anayasalarında da yer almıştır.²²

Bu dönem de yaşanan isyanlar ve hükümete yönelik tehditler, Osmanlı Hükümetini özellikle İstanbul ve Balkanlarda siyasi mahkûmların af edilmesi ile sulhu sağlamaya çalışmıştır.

Cezaların ılımlı olması affi, daha az başvurulur hale getirir. Bu nedenle daha ılımlı cezalar koyan bir mevzuatın oluşması affa olan ihtiyacı da ortadan kaldırır. Af yetkisi, adalete olan saygınlığa zarar vermemelidir. Bir devlet adamının veya belirli bir zümrenin çıkarları doğrultusunda affın uygulanması adalet kavramını zedeler. Garafalo af yetkisinin haksızlığını şöyle ifade etmiştir. “İşlenmiş olan fiil, dün suç sayılmıştı. Yarın da öyle olacaktır. Ancak aynı fiil, bugün suç değildir.”

Af yetkisi kanunların öngörmediği durum ve hallerde adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için kullanılabilir. Jhering, af yetkisine “Hukukun emniyet subabı” adını vermiştir. Toplumdaki köklü değişiklikler, sosyal barışını sağlamak ve düzenin korunması yolunda af yetkisi kullanılır. Adli hataların ancak bu yolla giderilebileceği

²²Soyaslan, s.414, 415

Bettiol, Maggiero, ve manzini tarafından ileri sürülen görüşlerdir.²³ Af yetkisinin uygulanmasında adi suçların, affından kaçınılarak yapılması önemlidir. Affın ilanından sonra suç ortadan kalkar ve hüküm verilmez.

²³ Cengiz-Gazialem, s.10

I. BÖLÜM

KOMİTACILIK VE ÇETECİLİK

1. Meşrutiyet Öncesi Rumeli’de Çıkan Komitacılık, Çetecilik ve Eşkîyalık

Hareketlerinin Genel Değerlendirmesi:

19. Yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı coğrafyasında birçok silahlı çete ortaya çıkmıştır. Osmanlı devleti, bu silahlı grupların önüne geçebilmek için çeşitli önlemler almaya çalışmış ise de başarılı olamamıştır. Rumeli de çıkan asayişsizlik olayları, millet ve mezhep olarak hareket eden grupların bölgedeki çatışmasını arttırmıştır. Balkanlarda Türkler, Arnavutlar, Sırlar, Bulgarlar, Rumlar, Ulahlar, Yahudiler... olmak üzere birçok halk yaşamaktadır. Bölge, etnik ve dini yönden çok karışık bir yapıya sahiptir.²⁴

1876 İstanbul Konferansından sonra Makedonya meselesi, resmen ortaya atılmış ve her cemaat ayrı bir milletin parçası, her bölge ayrı bir devletin nüfuzu haline gelmiştir.²⁵ Bu dönemde dış baskıların da etkisiyle bölgede reform çalışmaları hız kazanmıştır. Kosova, Manastır ve Selanik’ten oluşan “Vilâyât-ı Selâse Umum Müfettişliği” kurularak başkanlığına Hüseyin Hilmi Paşa getirilmiştir.

Bu dönemde her millet, kendi propagandasını yapmak için komitacılık faaliyetlerine başlamıştır. Komitacılık faaliyetleri, 1894–1912 yılları arasında Osmanlı Devletini birçok yönden zor durumda bırakmıştır. Bunlardan ilki, Makedonya’da kurulan Bulgar Makedonya Komitasıdır. Bölge, Bulgar, Yunan, Sırp ve Arnavut komitalarının birbiriyle mücadele ettiği bir yer haline gelmiştir.²⁶ Komitaların amacı, eşkıyalık hareketlerini arttırarak asayiş bozmak ve halk üzerindeki Osmanlı etkisini kırarak Avrupa devletlerinin müdahale etmesini sağlamaktır. Komitalar, açılan okullar

²⁴ Ahmet Altıntaş, “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.VII, Sayı 2, 2005, s.70

²⁵ Altıntaş, s. 74

²⁶ Altıntaş, s.81

ve kiliselerin yardımıyla kendi propagandalarını daha geniş kitlelere yaymaya çalışmışlardır. Makedonya bölgesinde aktif rol oynayan Bulgar komitaları, Osmanlı Devletini zor durumda bırakarak dış müdahaleyi sağlamak ve bağımsızlıklarını ilan etmeyi hedeflemekteydi. Hedeflerine ulaşmak için, eşkıyalık, şantaj, gasp, soygun, cinayet gibi yöntemlerle Türkleri ve masum Hıristiyanları öldürerek Avrupa'nın müdahalesini sağlamaya çalışmışlardır.²⁷Bulgar komitaları bölgede Büyük Bulgaristan devletini kurmak için birçok kanlı eylem düzenlemişlerdir.

Bulgar komitaları 28 Nisan 1903 Tarihinde Selanik'te büyük bir eyleme başlayarak, şehrin birçok yerine bombalı eylemler düzenlemişlerdir. Osmanlı Bankasına, Fransız bandıralı bir gemi'ye, Grand Oteline, Boşnak Han'a, Kolombo ve Egipt kahvehanelerine, Alhambra Tiyatrosu'na, Selanik-Üsküp, Selanik-İstanbul tren yollarına, Alman Kulübüne, postaneye, tren istasyonuna, Selanik Çarşısına ...v.s yerleri dinamitleyerek havaya uçurmuşlardır. Olaylar sonucunda 180 kişi hayatını kaybetmiştir.Selanik de gerçekleştirilen olaylar, Osmanlı makamlarının asayiş daha sıkı tutmasına ve iki bin kişinin tutuklanmasıyla sonuçlanmıştır.²⁸ Bir süre sonra Manastırda da Müslümanlar ve Bulgarlar arasında çıkan olaylarda 20 kadar kişi hayatını kaybetmiştir.²⁹Bu olaylar sonucunda Osmanlı Devleti, bölgede güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Dört bin Bulgar komitacısının Selanik'teki devlet binalarına saldıracağına dair gelen bilgiler karşısında Osmanlı Hükümeti bölgede güvenlik tedbirlerini arttırmıştır. Aynı zamanda Rus sefirine yapılan bombalı saldırı başarıya ulaşamamıştır. Osmanlı Devleti, bu olayların bastırılmasında başarılı olamamıştır.

1903 yaz aylarında Makedonya'nın birçok bölgesinde çetelerin faaliyetleri devam etmiştir. 2 Ağustos'ta Bulgarlar, Manastır, Selanik, Perlepe, ve Ohri'de öncelikle telgraf hatlarını kesip bölgenin merkezle bağlantısını kestikten sonra Osmanlı

²⁷Hasip Saygılı, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rost Kovski'nin Katli", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 39, 2013, s. 72

²⁸Abdulhamit Kırmızı, "Balkanlar Üzerinde Diplomasi Savaşı: Rumeli Islahatı, 1902-1908", **Türk Tarihinde Balkanlar**, C.2, 2013, s.980

²⁹ Saygılı, s. 74

Garnizonlarına saldırıp, isyan başlatmışlardır. Bu isyanda, binlerce kişinin ölmesine ve binlercesinin de Bulgaristan'a göç etmesine sebep olmuştur.³⁰

Bu olaylarla birlikte Manastır'daki Rus Konsolosu Rostkovski'nin, 8 Ağustos da bir Osmanlı askerinin kendisine selam vermemesi üzerine, askeri azarlaması ve askerin de silahına davranıp konsolosu öldürmesi ile sonuçlanan olay sonucunda, Osmanlı Hükümeti, Rusya'yı karşısına almamak için askeri ve yanındaki nöbetçi eri idam ettirip, vilayet komutanını da görevden azletmiştir. Arnavutların, Kosova'da Sırp Konsolosu Martinoviç'i katletmesi ve Avusturya konsolosunun eşi ve kızının dağa kaldırılması olayları Osmanlı yönetimini zor durumda bırakmıştır. Yabancı konsolosların öldürülmesi karşısında dış güçlerin dayattığı reform paketlerini Osmanlı yönetimi, uygulamak zorunda kalmıştır.

Kasım 1903'ten 23 Temmuz 1908'e kadar geçen beş yılda İngiliz raporlarına göre; Bulgar, Sırp, Yunan ve Ulah çetelerince 3.300 siyasi cinayet işlenmiştir.³¹ Osmanlı yönetiminin, çetelere karşı başarısız olmasından dolayı Rumeli'de, Jön Türkler harekete geçmiştir. 1906 Yılında birçok sivil ve askerin katılımıyla Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir.³² Bölgede askerin başarısız oluşu, Müslüman halkı etkilemiş ve çetelere karşı direnç gösteren İttihat ve Terakki Cemiyetinin çatısı altında halkın toplanmasına neden olmuştur. 1907'den itibaren Makedonya mücadelesinde Türk çeteleride ortaya çıkmaya başlamıştır.³³ Meşrutiyetin ilanı ile İttihatçılar, bölgede kendi politikalarını uygulayarak durumu kontrol altına almaya çalışmıştır.

³⁰ Kırmızı, s.982

³¹ Saygılı, s.89

³² Kerimoğlu, s.154; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C.I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul,1988; Mehmet Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008; Kazım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2014; Ahmet Feroz,, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**, İstanbul, 1971; Satılmış Gökbayır, "Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 3 (1), s. 61-96

³³ Kerimoğlu,s.155

Rumeli Bölgesindeki siyasi gelişmeleri kısaca toparladıktan sonra, şimdi de bölgedeki huzursuzluk kaynağı olarak görülen çetecilik ve komitacılık üzerinde durmaya çalışacağız. Çetecilik ve komitacılığın ne olduğunu anlayabilirsek, bölgedeki birçok olayın sebebini anlayabiliriz. Meşrutiyetin ilanından sonra açılan Meclis-i Mebusan'da gerek Rumeli Bölgesi ve gerekse çetecilik ve komitacılık konuları uzun uzadıya ele alınmıştır. Özellikle çetecilik ve komitacılık konusu, Meclis de üç oturum da kapsamlı olarak tartışılmıştır. Oturumlarda, genel olarak Rum, Bulgar, Sırp ve Ulah kökenli milletvekillerinin birbirleri hakkındaki suçlamaları ve hatta kavgaya varan tartışmaları damga vurmuştur.

Konu hakkında Meclis'te, birçok milletvekili soru önergesi vermiştir. Verilen önergelere dönemin Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa³⁴ cevap vermiştir.³⁵ Paşa'ya göre, Rumeli Bölgesindeki karışıklıklarının sebebi: olayları tertipleyenler yurt dışındaki propagandalarla yönlendirilen çetelerdir. Çeteler, 1898 Yılından itibaren bölgede

³⁴Hüseyin Hilmi Paşa (1855 - 1922), aslen Midilli Adasındandır. İlk eğitimini burada aldı. Daha sonra eğitim için Girit'e gitti. Burada Birinci sınıf dâva vekâleti aldı. 1874'te maaşsız olarak Midilli Tahrirat Kalemine girdi.1875'te Midilli Tahrir-i Emlâk Seyyar Fırkası mukayyitliğine,(1875-1292)'de Tahrir-i Emlâk Kalemi Vukuat Kitabetine, 1876' (1293) 'da o Kalemın Başkitabetine, 1881'de Midilli Tahrirat Müdüriyetine, 12 Ağustos 1883'te Aydın Vilayeti mektupçuluğuna tayin oldu.1885'te Naşit Paşanın Valiliğinde Suriye Vilayeti Mektupçuluğuna,1885'te ilaveten Suriye'deki Arazi-i Seniye Komisyonu fahri üyeliğine tayin edilerek, 1887'te Üçüncü Rütbe-i Osmanî, 1890'da Rütbe-i ulâ rütbesi verildi. 1891'de Mektupçuluktan İstifa etti. Aynı yıl Padişahın Burdur Sancağı dahilindeki çiftliklerinin muvakkat memurluğuna atandı. 1892'de Bağdat'daki Arazi-i seniye İdare Müdürü oldu. Hastalığını ileri sürerek istifa etti. 1893'te Mersin Mutasarrıflığına atandı. 1893'te yeni oluşturulan Mean Mutasarrıflığına tayin edildi ve 1894'te İkinci Rütbe Mecidî Nişanı verildi. 1896'da Beyrut Vilayetinin Nablus Mutasarrıflığına gönderildi. Aynı yıl tekrar Mean Mutasarrıflığına atandıysa da, bir süre sonra 25 Temmuz1896'da görevinden alındı. Aralık 1896'da Süleymaniye Mutasarrıflığına tayin edildi. Ancak ardından istifa etti. 1897'de Adana Valiliğine atandı. 1898'de Yemen Valiliğine getirildi. Görevden aldığı bir kaymakamın tuttuğu kişi tarafından kurşunlandı. Uzun süre tedavi altında kaldı. Gerek bu sebeplerden, gerekse Ordu Müşiri Abdullah Paşa ile aralarının bozulması üzerine valilik görevini yerine getiremediğinden 1902'de azledildi. Hemen ardından Rumeli Vilayeti Müfettiş-i Umumiliğine getirildi.1908'de Kâmil Paşa Hükümetinde Dahiliye Nezaretine atandı. Fakat bir süre sonra istifa etti. Kâmil Paşa güvensizlik oyu ile Sadrazamlıktan düşünce yerine Sadrazam oldu. 31 Mart Olayı üzerine istifa etti. İsyana bastırıldıktan sonra tekrar Sadrazamlığa getirildi. Aynı yıl Heyet-i Ayan üyeliğine atandı. Sadareti sırasında Bosna, Hersek ve Bulgaristan sorunlarının çözümü, Adana'daki asayişin sağlanmasıyla uğraştı. 1910'da istifa etti. Hüseyin Hilmi Paşa, İttihat ve Terakki'nin zorlamasıyla istifa ettiği yolundaki haberleri yalanlayarak "kendince gördüğü lüzum" gereği istifa ettiğini belirtmişse de bu lüzumu açıklamamıştır. Hüseyin Hilmi Paşa istifa ettikten bir süre sonra seyahat amacıyla Avrupa'ya gitti ve uzun süre kaldı. Dönüşünde Meclis-i Ayân'a devam etti. Maliye Encümeni Başkanlığında bulundu. Malî işlerin düzeltilmesine çalıştı. Gazi Ahmet Muhtar Paşanın Sadrazamlığı sırasında Adliye Nazırı oldu. Birkaç ay sonra istifa etti.1912'de Viyana Sefaretine atanan Hüseyin Hilmi Paşa, vefat edinceye dek Viyana'da kaldı. İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I-II. Meşrutiyet Dönemi (1839-1920)**,C.2, TBMM Vakfi yayınları, Ankara,1997,s.686-687

³⁵ MMZC, 20. İn'ikâd, 17 Kânun-ı âni 1324 (30 Ocak 19109) Oturumu, C. 1, s. 368 ...

mevcudiyetlerini göstermeye başlamıştır. Aynı zamanda bölgede asayiş bozmaya başlamıştır. Bu çeteler, buradaki yerleri birkaç bölgeye ayırmışlardır. Bunlar da birkaç reisin komutasında teşkilatlanmışlardır. Çetelerdeki kişi sayısı ise, bölgenin ehemmiyetine göre değişmektedir. Bunlar 7'den 70' kadar olabilir. Bazen 80 kişi kadar da olabiliyordu.

Meşrutiyet öncesinde bölgede, 110 Bulgar, 80 Rum, 30 Sırp ve 5 tane de Ulah çetesi bulunmaktadır. Bu çeteler, sürekli asker tarafından yok edilirdi. Kısa süre sonra, yine aynı bölge de yeni bir çete ortaya çıkardı. Bir yılda 20, 30 bazen de 80 çete yok edildiği halde yerine yenileri kurulurdu. Bu çeteler, Meşrutiyetin ilanına kadar birbirlerine saldırmışlardır. Meşrutiyetin ilanıyla, faaliyetlerini askıya almışlardır.

Meşrutiyetin ilan edilmesi ile çeteler, devlete teslim olmuştur. Ama silahlarını teslim etmemişlerdir. Çetelerin kadroları muhafaza edildi. Komiteler de sürekli kaldı. Dönemin gazete, haberlerinde bölgede çetelerin dağıtıldığını bildirmiştir. Çıkan bu haberlerin yanlış olduğunu paşa belirtmektedir. Hükümet, askerlerin beş altı yıldır çok yorulduğundan dolayı bölgedeki askeri yapı dağıtılmıştır.

Çete reisleri, bölge halkından olmamasına rağmen, buralarda kalmıştır. Bunların hiç biri geçim derdine düşmemiştir. Bu kişiler, ara sıra silahlı yada silahsız köylere giderek varlıklarını hissettirmektedir. Silahlı gezenlere jandarma müdahale etmektedir. Çetelerin dış bağlantılarını kesmek çok zordur. Çeteler, bazen kendi aralarında çatıştıkları gibi, aynı cemaatten olan çeteler de kendi içinde mücadele etmektedir. Örneğin Bulgar çeteleri ikiye bölünmüştür. Birisi Varhivist Komitası, diğeri de Santralist Komitasıdır. Bunlar arasında büyük ihtilaf vardır. Bu ihtilaf, bazen şiddete dönüşmektedir.

Hüseyin Hilmi Paşa, çeteler hakkında açıklamalarına devamla şunları belirtmektedir. Her ay, hemen her yerleşim bölgesinde on, on beş yaralama ve ölüm olayı gerçekleşmektedir. Paşa, olayları Gayri Müslim milletvekilleri tarafından abartıldığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda Rumeli'deki dört unsurun (Rum, Bulgar, Sırp, Ulah) aralarındaki problemin kiliseler arasındaki ihtilafdan kaynaklandığını savunmaktadır. Bu konu incelendiğinde, durum daha da açıklığa kavuşacaktır.

Rumeli’de ilk defa propagandaya Bulgarlar başlamıştır. 1898’den 1904’e kadar Rum Patrikhanesine bağı olan Bulgar köyleri, Bulgar Eksarhhanesine çevirmek için Bulgar Komitalarının aldığı tedbirler bir dereceye kadar hafifti. Köy halkına zor kullanmazlardı. Kilise ve okulların masraflarını kendileri karşılardı. Rum ve Sırp Kiliseleri de bu tür olayları Osmanlı yönetimine şikâyet ederlerdi. Ancak Osmanlı gayri Müslim hukukuna göre, mezhep değiştirmek serbestti. Bu nedenle yapılan şikâyetler, her zaman sonuçsuz kalıyordu.

1905’teki Bulgar isyanından sonra Komitalar, Bulgar asıllı kişilerin Eksarhhaneye dönmelerini sağlamak amacıyla şiddet kullanmaya başladılar. Bulgar Komitalarından elde edilen bilgilere göre Bulgar komitaları, Rumeli’deki Vilâyât-ı selâsedeki (Manastır Selanik İşkodara) Hıristiyanların Bulgar olduklarını Avrupa devletlerine kanıtlamak için her türlü yolu arayacaklarını belirtmektedirler. Bir süre mezhepler arası geçişleri hükümet yasaklamıştır. Bu durum Meşrutiyete kadar devam etti. Daha sonra Bulgar çetelerinin tekrar halka baskı yapmaya başladığını görmekteyiz. Baskı gören köylere, askeri karakollar kurulmuştur. Bu defa da Bulgar çetelerinin köylere hayat sigortası vekili, öğretmen, komisyoncu ve velasipedci (bisikletçi) gibi kişiler görünümünde gezerek baskı yapmaya devam etmişlerdir. Bunlar içersinde şüpheli olan kişiler, jandarma tarafından tutuklanmıştır.

Bulgar çetelerinin kiliseler konusundaki politikası şu şekilde uygulanmaktadır. Örneğin Rum Patrikhanesine mensup bir köyde, Köy ahalisinin bir kısmı Bulgar Eksarhhanesine geçerse o bölgenin Bulgar Metropoliti, o kilisede Rumlarla dönüşümlü olarak ayin yapılmasını talep eder. Sonra diğer bir bölgede Bulgar Eksarhhanesine mensup olan cemaatin bir kısmı Rum Patrikhanesine geçtiği gibi oranın Bulgar Metropoliti derki “Bu kilise bize aittir.” “Dönüşüm ile içinde icralı ayin edilemez.”

Dahiliye Nazırı Paşa’nın kilise konusunda tavsiyesi; herkes, mezhebini seçmekte serbest olmakla beraber, bir yerde kaç mezhep varsa, o kadar kilise açılmasının sorunu çözeceği görüşündedir.

Hüseyin Hilmi Paşa’nın, mecliste komitacılık ve çetecilik hakkında uzun uzadıya verdiği bu beyanatta, genelde bölgedeki olayların büyük bir kısmının Bulgar

çeteleri tarafından çıkarıldığını belirtmiştir. Buna karşın, meclis'te Nazır Paşa'ya cevaben Siroz Milletvekili Bulgar asıllı Hiristo Dalçef söz almıştır. Dalçef, Bölgedeki Bulgar çetelerine karşı, hükümetin Rum çetelerini oluşturduğunu yada bunlara göz yumduğunu savunmuştur.

Kilise meselesine gelince Dalçef, şunları söylemektedir. Herkesin mezhebini seçmesi ve değiştirmesi Kanun-ı esasiye göre serbesttir.

Manastır Milletvekili Trayan Nali Efendinin, Bulgar Komitaları hakkında verdiği bilgilerde şu şekildedir. Bulgar komitaları, 1904'e kadar fazla sertlik yanlısı değildi. Bu tarihe kadar Bulgarlar, Makedonya ve Edirne Bulgar Halkını silahlandırarak Makedonya ve Edirne İhtilal komitalarını teşkilatlandırmışlardır. Bu iki komita, bölgede çok güçlüdür. Hatta hükümetten daha güçlüdür. Nali'ye göre, Manastır merkezinde öldürülen Rus Konsolosu Toteski, Bulgar komitalarını teşkilatlandığı ile ilgili halk arasında yaygın bir görüş olduğunu söylemektedir. Özellikle Manastır Bölgesindeki halk, hükümetten çok komitadan çekinmektedir. Bulgar Komitaları, General Zonçef Mihalylovski ve Sararof Grüyef komutasında her tarafı yakıp yıkmışlardır.

Bulgar komitalarının Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova bölgelerinde çok fazla terör faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Hükümet, bölgede asayişini sağlamak amacıyla bir genel müfettiş atayarak tedbir almaya çalışırken, olaylara Rusya ve Avusturya da müdahil olmaya çalışmıştır. Bulgar komitaları, bölgede bir yandan terör estirtirken, diğer yandan da Avrupa devletlerinin kamuoylarını da olumlu yönde etkileyebilmişlerdir. Olayların artması üzerine Rusya ve Avusturya, Osmanlı hükümetinden bölgede ıslahat yapmasını istemişlerdir. Bunun için de 1903'te Osmanlı hükümetine Mürzsteg reform programını sunmuşlardır.³⁶

³⁶ 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Makedonya'da ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmesine yol açan milliyetçi çatışmalar, 1903 yılında Avrupa devletlerinin müdahalesini beraberinde getirmiştir. Bu ülkeler, Makedonya'da bazı alanlarda olduğu gibi Mürzsteg Programı adı altında Osmanlı zabıtasını reformdan geçirmeyi hedefleyen bir programı uygulamaya koymuşlardır. Mürzsteg Reform Programı, Osmanlı Makedonya'sında kurulan ilk uluslararası polis barış koruma misyonu olarak tanımlanabilir. Bknz. Ali Dikici, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010, s.75-108.

Nali'ye göre, Bulgar İhtilal komitalarının amacı; Bölgede, karışıklığı Bulgarların çıkarmış olmasına rağmen, bölgenin çoğunluğunun Bulgar olduğunu, bunlara Türkler ve Rumlar tarafından zulüm edildiğini göstermeye çalışmaktadırlar. Böylelikle Avrupalı büyük devletler ile Rusya ve Avusturya'nın bölgeye müdahalesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Müdahale ile bölgede, öncelikle müstakil bir özerk bölge oluşturmak daha sonrasın da Bulgaristan'a bölgeyi ilhak etme amacındadırlar. Bunun için de öncelikle, Müslüman bölge ahalisinin mallarını yakarak bölgeden kaçmasını sağlamaya çalışmışlardır. Gayri Müslim ahaliye ise, zorla mezhep değiştirmeye zorlamışlardır.

Nali, meclis'teki konuşmasında, Rumları açıkça korumaya çalıştığı görülmektedir.³⁷ Nali'ye göre, Selanik, Kosova, Edirne ve Manastır bölgelerine gönderilen Bulgar papaz ve öğretmenleri, bölge halkı kabul etmemiştir. Bundan dolayı birçok kişi öldürülmüştür. Yapılan şikayetler karşısında Osmanlı Hükümeti, bir şey yapamazken, Avusturya ve Rus konsolosluklarına ve ajanlarına yapılan müracaatlarda alınan cevap da: "Onlar istiklalleri için çalışıyor. Siz ise Türkler ile müttefiksiniz. Bir şey yapamayız. Bulgar Ekserhhanesine tabi olunuz." denilmektedir. Aynı durum Kosova'da da Sırlar için olmuştur. Bu durum uzun yıllar devam etmiştir. Avrupalı büyük devletlerin bölgedeki konsolosluklarının Rumlara ve Sırlara verdiği başka bir cevap da, bölgede varsanız ya da güçlüyseniz kendinizi savunun denilmektedir.

Nali'nin takririni kısaca özetlemek gerekirse, Rumeli'de Bulgar komitaları, bölgedeki Gayri Müslimleri, baskı ile Bulgarlaştırmaya çalıştığını ileri sürerek, öncelikle Rumları, Sırları ve Ulahları baskı altında tutarak mezhep değiştirmeye zorlamaktadır. Komitalar, İslam ahalinin ise mallarına zarar vererek bölgeden kaçmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Komitacılık ve çetecilik hakkında meclis'te söz alan milletvekillerinden bir diğeri de Selanik Milletvekili Rahmi Beydir. Rahmi Bey'e göre, Rumeli'deki olayların kaynağının Bulgaristan olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında Rusya, Avusturya ve diğeri Avrupalı büyük devletlerin de olduğundan bahsederek bölge hakkında bazı detaylı bilgiler vermektedir. Rahmi Bey, Bulgarların amacını şu şekilde açıklamaktadır.

³⁷ MMZC, 21. İn'ikâd, 20 Kânun-ı sâni 1324 (2 Şubat 1909) Oturumu, C. 1, s. 388, ...

Bulgarlar, genel olarak bölgedeki Gayri Müslim ahali ile ilgilenmektedir. Diğer yandan kendilerine karşı çıkan Müslüman kişilere de zarar vermektedir. Gayri Müslim grup sindirilerek, bölge insanının mezhepsel anlamda Bulgarlaşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bölgede Rumlar ve Ulahlar birlikte hareket etmektedir. Bazen Müslüman ahali, gayri resmi olarak Bulgar çetelerine karşı, Rum çetelerine yardım etmektedir.

Ruslar, bölgede Panslavizm politikasını güderken, diğer Avrupalı devletler, olayların kaynağını Ruslardan farklı bir şekilde düşündükleri görülmektedir. Avrupalı devletler, Rumeli'deki olayların kaynağını Osmanlı Hükümetinin, bölgede uyguladığı baskıcı yönetimine bağlamaktadır. Bundan dolayı da Bulgarları haklı gördüğü gibi, yardımda da bulunmaktadır.

Rahmi Bey, Bulgar Varhovist Çetesi olarak adlandırılan çete hakkında bilgi vermektedir.³⁸ Kendisinin Selanikli olmasından dolayı, bu çetenin kimler tarafından ve nasıl kurulduğunu daha iyi bildiğini savunmaktadır. Başlangıçta hükümet, bu kişileri eşkıya olarak görmemiştir. Bu kişiler, adam öldürmek için bir araya gelmemişlerdi. Dernek ya da komitacılık yapmak amacıyla bir araya gelmişlerdi. Hatta bir defasında Selanik Bölgesinde bulunan Rum Apostol çetesinin yakalanmasında askere yardım etmişlerdir. Rahmi Bey, kısaca şunu söylemektedir. Hükümet, bölgesel anlamda Bulgarların yoğun olduğu bölgelerde Rum çeteleri, Rumların yoğun olduğu bölgeler de ise Bulgar çeteleri destekleyerek denge sağlamaya çalışıyordu. İttihat Terakki Cemiyetinin, bölgede kendini göstermeye başlamasıyla bu çeteler, faaliyetlerinin durdurmuşlardır. Bu durum karşısında Rum ve Bulgar çeteleri, ne yapacaklarını şaşırılmışlardır. Mecburen her iki çete grubu da İttihat Terakki Fedailerine yanaşmak zorunda kalmışlardır. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile olayların durması, aslında çetelerin olayları anlamak amacıyla bir süreliğine faaliyetlerini durdurmasından ibarettir.

Rahmi Bey, meşrutiyetin ilanı ile çetelerin silah bırakmasının nedenini ortamı anlama ve bu süre zarfında aşırı silahlanmaya fırsat şeklinde açıklamaktadır. Hatta Gayri Müslimler içinde en fazla meşrutiyete bağlı Bulgar milleti olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayı devletin selameti için dikkat edilmesi gerektiğini

³⁸ MMZC, 21. İn'ikâd, 19 Kânun-ı sâni 1324 (1 Şubat 1909) Oturumu, C. 1, s. 399, ...

belirtmektedir. Bölgeye huzurun hâkim olması için bir takım teklifleri de sunan Rahmi Bey, Hükümetten öncelikle nitelikli kanunların yapılmasını istemektedir. Aynı zamanda bölgeye deneyimli memurların atanması gerektiğini belirterek, adaletin hızlı işletilmesinin faydalarından söz etmektedir.

Meclisin aynı konu hakkında farklı bir tarihli oturumunda Manastır Milletvekili Pañçedoref Efendi söz almıştır. Pañçedoref, bölgedeki çeteler hakkında yukarıdakilerden farklı bilgiler vermiştir. Buna göre, Rumeli’de bağımsızlık fikrine ilk defa Bulgarlar kalkışmıştır. Diğer milletvekillerinin ifade ettiği gibi Bulgar çetelerinin ortaya çıkması 1898’de değil, 1894’te Manastır Kazasına bağılı Milonoviç, Damyonag, Siroz Kazasına bağılı Kılıkış ve Pañçef köylerinde, Dalçef ve arkadaşlarının faaliyetleri ile başlamıştır. Özerklikten sonra Bulgaristan, bu kişilerden vazgeçerek Varhovist çetelerini ortaya çıkarmıştır. Pañçedoref’in düşüncesine göre 1902’den sonra Varhovist çetelerinin karşısına, diğer Bulgar çetelerinin milliyetçi grubu ya da Dalçef ve arkadaşlarının kurduğu çeteler çıkmıştır.

Yine Pañçedoref, 1903’te Bulgar isyanlarının başlamasının nedenini şu şekilde açıklamaktadır. Bir kaç Rum Metropolit, Filorine, Kesriye, Kırkkilise ve Selanik’e bağılı birçok yerde zor kullanarak binlerce Bulgar köylüsünü Rumlaştırmıştır. Bunların belgelerinin de mevcut olduğunu savunan Pañçedoref, mevcut Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşanın da, o dönemde bölgede umum müfettişi olduğunu ve bu olaylara şahit olduğunu belirtmektedir.³⁹

Konu ile ilgili meclisin ikinci oturumu 9 Şubat 1909 Tarihinde yapılmıştır. Bu oturumda Selanik, Manastır ve Kosova olayları ele alınmıştır. Bu olayların temelini oluşturan kilise ve çete konusu bu oturumda da en çok konuşulan konular olmuştur. Rum ve Bulgar asıllı milletvekillerinin yine karşılıklı suçlamalarda buldukları bu oturumda, kilise ve mezhep konusunda tarihi bilgiler ile birlikte, olayın çözüm yolları üzerinde durulmuştur. Bu konular da hükümetin ve milletvekillerinin kararlılığı, meclis konuşmalarına da açık olarak yansımıştır.

³⁹ MMZC, 21. İn’ikâd, 19 Kânun-ı sâni 1324 (1 Şubat 1909) Oturumu, C. 1, s. 400, ...

Örneğin Kilise meselesi hakkında Priştine Milletvekili Hasan Bey, bu konunun mutlaka çözülmesi gerektiğini belirterek geçmişteki Osmanlı yönetimlerinin yaptığı gibi idare-i maslahat yerine, “siyasetsiz hükümet olmaz.” diyerek hükümetin kararlılığını ve sert bir tutum gösterilmesini istemektedir. Kilise meselesinin kanun ile değil, önceden berat ile halledildiğini belirterek, yine bu şekilde çözülmesinin daha doğru olacağını söylemiştir.

Görüşmeler de Bulgar asıllı milletvekilleri, geçmiş de çıkan olaylarda Bulgar çetelerinin haksız taraf olmasından dolayı sürekli olayın kapatılması yönünde fikir beyan etmişlerdir. Rum milletvekilleri de geçmişin unutulamayacağını her fırsatta dile getirerek Fatih döneminden beri Rumlara verilen beratların devam ettiğini, kilise veya mezhep meselesinin meclisin işi olmadığını dile getirmektedirler. Bu meselenin İslam şeraitine göre ve padişahın beratı ile çözüleceğini söylemektedirler. Selanik Milletvekili Artas Efendinin ifadesine göre, kilise veya mezhep meselesi “şart-ı vakıf ve cevaz-ı şer’i fetevasınca meşrutun lehü kadime riayet ve itibar olunur. Bu ise şeriat-ı celile-i İslamiyenin dahi evamir ve icabatı cümlesindedir.” demektedir. Yine Artas’a göre Rumeli’deki olayların sebebinin sadece kilise olmadığını dile getirmektedir. Esas sebebinin milliyetçilik olduğunu dile getirerek, Bulgarların kiliseleri ve okulları kullanarak, bölgede terör estirdiğini vurgulamaktadır. Bunun yanında büyük devletlerinde Bulgarları desteklediğini dile getirmektedir.

Bölgedeki olayların devam etmesinin nedenleri arasında Artas’ın söylediklerine ilaveten Üsküp Milletvekili Sait Efendi de, şunları eklemektedir. Sait Efendiye göre, Yunanistan ve Bulgaristan Özerk devletleri, bölgedeki olaylara çok fazla müdahale etmektedirler. Sait Efendinin konuşmasında bir husus dikkati çekmektedir. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile (10 Temmuz 1324) bütün azınlıklar kardeşlik üzerine yaşayacaklarına dair yemin etmişlerdir. Bundan dolayı da af çıkarılmıştır.

Söz alan Ergiri Milletvekili Yanko Mamapulo Efendi ise, konuşmasında Makedonya’daki çetelerin elinden silahlarının alınmaması konusunda hükümeti ve Dahiliye Nazırını suçlamaktadır. Hükümetin, Türk ve Rum çetelerini desteklediğini söylemektedir. Bunun üzerine milletvekilleri, meclisi terk etmiştir.

Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi, konuşmasında konuya farklı bir açıdan bakmıştır. İsmail Mahir Efendi, bölgede uzun bir dönem maarif müfettişliği yaptığını belirterek, bölgedeki çeşitli unsurlarla yakından temas etmiş biri olarak bölge halkının sorununun ekonomik olduğunu dile getirmektedir. Bölgede, gerek Rumların ve gerekse Bulgar ve Sırpın, önceleri halkı para ile kandırarak kilise ve milliyet tercihlerini yaptırdıklarını belirtmektedir. Sonraları da bunun yanına baskı ve tehdit unsurunun eklendiğini söylemektedir. Osmanlı yönetiminin ise sadece vergi almaya çalıştığını belirterek, halkı korumada yetersiz kaldığını anlatmaktadır. Ulah Milletvekili Mişe Efendinin de, İsmail Mahir Efendinin söylediklerini destekler nitelikte ifadeler kullanmışlardır.⁴⁰

2. II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1913) Çıkarılan Hukuki Mevzuat ve

Değerlendirmesi

Konumuza geçmeden önce bu dönemde kanun veya hukuki mevzuat nasıl çıkarılırdı. ? Öncelikle bunu bilmemiz gerekmektedir. Bu sorunun cevabını, yine düsturlarda yayınlanan metinlerde bulmaktayız. 1872’de çıkarılan kanunda,⁴¹ 1911’e kadar çıkarılan kanun ve nizamnameler şu şekilde çıkmıştır. Öncelikle bir kanun, Şurayı devlet ve meclis-i vükelada tartışıldıktan sonra karara bağlanırdı. Daha sonra uygulamak amacıyla padişahın onayına sunulurdu. Padişahın onayından sonra yeni çıkarılacak, değiştirilecek veya düzeltilecek olan bütün kanun ve nizamnameler, öncelikle İstanbul’da Takvim-i vekayide, Vilayet ve livalarda mahalli resmi gazetelerde yayınladıktan sonra geçerli olurdu.

Bu usul, 31 Mayıs 1911 Tarihinde çıkarılan başka bir kanun ile değiştirilmiştir. “Kavanin ve Nizamatin Usul-ı neşr ve İlanı Hakkında Kanun”⁴²Bir kanunun veya nizamnamenin, yürürlüğe girmesinin padişah tarafından irade buyrulduktan sonra ekleri

⁴⁰ MMZC, 20. İn’ikâd 21 Kânun-ı sâni 1324 (3 Şubat 1909) Oturumu, C. 1, s. 434, ...

⁴¹Düştur I. Tertip, “Mevad-ı umumiye”, C. 1, s. 16

⁴² “Kavanin ve Nizamatin Usul-ı neşr ve İlanı Hakkında Kanun”, Numara: 138, Düştur II, C. 3, s. 417, 418

ile birlikte, Divan-ı hümayun Müdüriyetine verilirdi. Burada kayıtları yapıldıktan sonra ve yeteri kadar nüshası çıkarıldıktan sonra altlarına irade-i seniyye tarihleri yazılır ve onaylanırdı. Sonrasında ilgili nazırlıklara gönderilirdi. Hazırlanan kanun da aslı ve ekleri ile birlikte Adliye Nezaretine gönderilirdi.

Adliye Nezaretinde bekletilmeden, Takvim-i vekayi ile yayımlandıktan sonra Düstura konulurdu. Düstura eklendikten sonra Kanun tekrar Divan-ı hümayun kalemine iade edilirdi. Burada gerekli işlemlerden sonra saklanmak üzere, arşive teslim edilirdi.

Divan-ı hümayun tarafından tasdikli nüshalar, ilgili nezaretler tarafından ilgili vilayetler (eyalet) ve müstakil liva ve kazalara gönderilirdi. Buralardan da nahiye ve köylere varıncaya kadar gazete ile yayınlanır veya elden gönderilirdi.

Kanun, Takvim-i vekayi ile yayımlandıktan sonra, alt tarafında yazılı olan tarihten itibaren geçerli olurdu. Eğer sayfa sonunda geçerliliği konusunda açıklayıcı bilgi yoksa Takvim-i vekayi’de yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olurdu.

Bu açıklamadan sonra incelemeye çalıştığımız bu konu, II. Meşrutiyetin ilanından (24 Temmuz 1908) başlayıp, İttihatçıların Bab-ı Ali Baskınına (23 Ocak 1913) kadar olan dönemde çıkarılan hukuki metinlerde komitacılık, çetecilik, eşkıyalık ve siyasi af konuları ele alınmaktadır. Bu dönem, aynı zamanda meşrutiyet dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Hukuki metinleri, Düsturlardan takip ettik. İlgili dönem, İkinci Tertip Düstur’un 1,2,3 ve 4’ncü ciltlerini oluşturmaktadır. Taradığımız mevzuatların toplamı 901 (dokuz yüz bir) adettir.

Düsturlarda yayınlanan hukuki metinler, irade-i seniyye, kanun, kanun-ı muvakkat,⁴³ kararname, nizamname, mukavelename,⁴⁴ şartname,⁴⁵ protokol,⁴⁶ ruhsatname,⁴⁷ talimatname⁴⁸... gibi metinlerden oluşmaktadır.

⁴³ Kanun-ı muvakkat: Geçici kanun , Osmanlı Devletinde kabul edilen sisteme göre çıkartılmış, fakat parlamentoya sunulmamış geçici niteliği bulunan kanun , muvakkat kanun.; Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, 2005, s. 638

⁴⁴ Mukavelename: İki veya daha çok kimseler arasında bir hakkın kurulması değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması amacıyla yapılan anlaşma belgesidir. Yılmaz, s. 850

İrade-i seniyye: Sadrazamların arzları üzerine yazılan, padişah yorum ve yazılarına Hatt-ı Hümayun denilirdi. Tanzimat'tan sonra padişah emirlerine irade veya İrade-i Seniyye denilmeye başlanmıştır.⁴⁹

Kanun, Kararname, Nizamname... gibi kavramlar, Türk ve İslam hukukunda olsa da, 1876 Kanun-ı Esasi ile daha da açıklığa kavuşturulmuştur. Kanun-ı Esasiye göre Kanun, Şura-yı devlette müzakere ve tasarısı hazırlanarak Meclis-i Mebusan ve Meclis-i ayandan geçerek padişahın onayı ile uygulanırdı.(Madde 54) 1909 Yılında yapılan bir değişiklikler padişahın onayı zorunlu hale getirilmiştir.

Kararname, ilk defa 1876 Kanun-ı Esaside görülmektedir. Kanun-ı esasinin 36. Maddesine göre padişah ve Meclis-i Vükela, meclis tatilde iken veya ülke her hangi bir felakette iken acilen bazı kararlar alabilme yetkisi bulunmaktadır. Bu kararlar, daha sonra meclisin açılmasıyla meclisin onayına sunulurken kanunlaştırılıyordu.⁵⁰

Nizamname: İdare tarafından düzenlenen daimi, genel hükümleri içeren bir hukuki düzenlemedir. Tüzükler kanunlarda yer alamayan teknik ihtiyaçları karşılamak ve detaylara ait hususları düzenlemek üzere, kanunların uygulayıcısı olan idare tarafından ortaya konan tasarruftur. Türk hukukunda ilk tüzük, nizamname adı altında ve 1876 Anayasasıyla ortaya çıkarılmıştır. İdari dairelerin işlemleriyle ilgili

⁴⁵ Şartname: Satın alma, satma, yaptırma, keşfettirme, kiraya verme, kiralama gibi işler hakkında bu işleri yaptırmak isteyen kişi veya kurum tarafından düzenlenen ve ilerde yapılacak sözleşmeye temel olmak üzere bu sözleşmenin esaslı hükümlerini, işin ayrıntılarını özel ve teknik koşulları içeren ve ilgililerin önerilerini yapabilmeleri için bilgilerine sunulan sözleşme taslağıdır. Yılmaz, s.1148

⁴⁶ Protokol: Tutanak, zabıt genel olarak bir anlaşmayı tamamlayan ayrıntıları düzenleyen anlaşma, düzenleyici anlaşma diplomatlar arasında düzenlenen anlaşma tutanağı, Yılmaz, s.1011

⁴⁷ Ruhsatname: İzin belgesi, bir işin (veya şeyin) yapılabilmesi için yetkili kişi veya kurumlar eliyle verilen belge, bir işin yapılmasına olur yazısı. Yılmaz, s. 1049

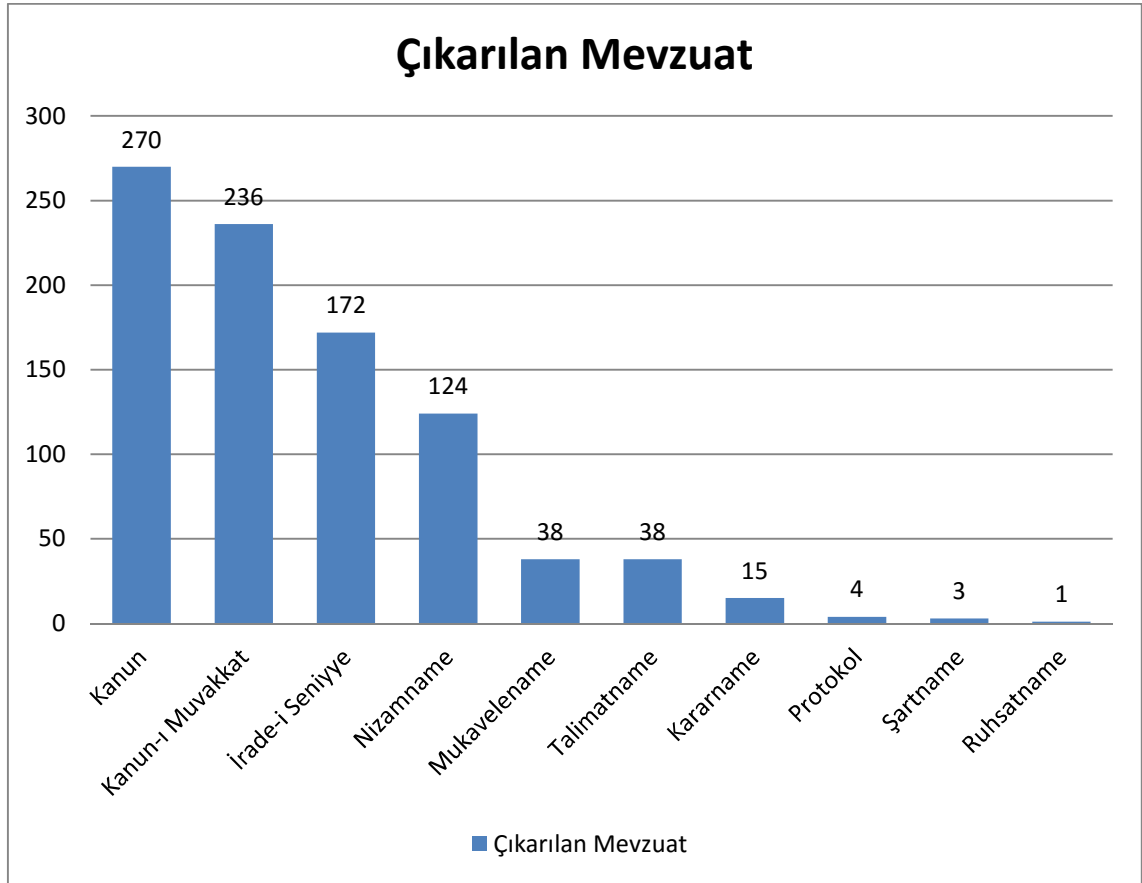
⁴⁸ Talimatname; yönetmelik. Yılmaz, s. 1182

⁴⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, "İrade-i seniyye", **TDV Ansiklopedisi**, Cilt 22, İstanbul, 2000, s. 392

⁵⁰ Doğan Soyaslan, "Kanun Hükümünde Kararnameler", **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt 11 (1994)s. 159, 160

nizamnameleri yapma yetkisi padişaha aitti. 1909’da nizamnamelerin, kanunların uygulanmasına ait olabileceği esası getirilmiştir.⁵¹

İncelediğimiz dönemde çıkarılan ilk metin, 24 Temmuz 1908 Tarihli Mebusan Meclisinin toplantıya davet edilmesi ile ilgili İrade-i Seniyyedir. Son olarak da 18 Ocak 1913 Tarihli Dahiliye bütçesine ek tahsisat nakledilmesi ile ilgili Kanun-ı Muvakkattir. Bu tarihten kısa bir süre sonra Bab-ı Ali, İttihatçılar tarafından basılmıştır. Yaklaşık on günlük bir süreden sonra 28 Ocak 1913 Tarihinde iç borçlanma ile ilgili kanun-ı muvakkat çıkarılmıştır.

İncelediğimiz dönemde toplam 901 adet hukuki metin yayınlanmıştır

⁵¹ Kaynak: <http://tuzuk.nedir.com/#ixzz2yO9w6OR3>

Genel toplam arasında Kanun % 29.9, Kanun-ı Muvakkat %26.1, İrade-i Seniyye % 19.08, Nizamname % 13.7, Mukavelename %4.2, Talimatname %4.2, Kararname % 1.6, Protokol % 0.44, Şartname % 0.33 ve Ruhsatname % 0.11'den oluşmaktadır.

Yukarıdaki toplam dokuz yüz bir adet hukuki metinden, konumuzu ilgilendiren komitacılık, çetecilik, eşkıyalık, siyasi af ve diğerleri 31 (otuz bir) adet hukuki metin tespit ettik. Bunların 14 (on dört) tanesi İrade-i Seniyye, 7 (yedi) tanesi kanun, 10(on) tanesi Kanun-ı Muvakkattir.

II. BÖLÜM

AF VE HUKUKİ METİNLER

1. 31 Mart Vakası Öncesi Af Kanunları ve Değerlendirilmesi (1908-1909)

Balkanlarda en son komitacılık ve çetecilik hareketlerine Türkler başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bölgedeki Gayri Müslimlerin komitacılık ve çetecilik faaliyetleri karşısında zarar gören Müslüman halkı koruma amacıyla 1906'dan itibaren çetecilik faaliyetlerine başlamıştır. Kısa sürede Gayri Müslim çeteleri denetim altına alan İttihatçılar, bölgede halkın da desteğini alarak yönetimi değiştirmek için hazırlık yapmaya başlamıştır. Yönetim, ihtilal yapılarak değiştirilecekti. İhtilal'in, Abdülhamid'in tahta çıkış günü olan 1 Eylül'de yapılması planlanmıştı. 3 Mart 1908'de İngiltere'nin Makedonya sorunu hakkında yayınladığı genelge, bölgeye olası bir müdahaleyi engellemek isteyen Cemiyet üyesi subayları harekete geçirdi. 3 Temmuz 1908'te Resne'de Kolağası Niyazi Bey'in 200 asker ve 200 sivilden oluşan bir çete ile dağa çıkması ile ihtilal başladı.

Manastır, Kosova ve Selanik vilayetleri ahalisinin geneli ve Üçüncü Ordu bölgesinin bazı mıntıklarında bulunan asker ve subayların bazılarının itaatsiz davrandıklarına dair bölge kumandanlıklarından ve umum müfettişliklerinden merkeze telgraflar gönderilmiştir. Bu telgraflara göre birçok yerde halkın ayaklandığı ve bazı asker ve subaylarında ayaklanmaya katıldığı bildirilmiştir. Hatta askeri depolar yağmalanarak silahlar alınmıştır. Bunun yanında kendilerine muhalefet edenleri de

tehdit etmişlerdir. Kalabalıklar, hürriyeti ilan ettiklerini söylemektedirler. Bunun yanında üçüncü ordu komutanı Müşir Osman Paşa ve bazı komutanları tutuklamışlardır. Cemiyet ve halk, anayasanın yürürlüğe girmesini, Meclis-i Mebusanın toplantıya davet edilmesini istemektedir. Bu isteklerin sonucunda anayasa ve meclisin açılması gerçekleşmiştir.⁵²

24 Temmuz 1908’de Kanun-ı Esasinin ilanı ve meclisin toplantıya davet edilmesinin ardından 27 Temmuz 1908’de halk ayaklanmasına katılanlara şartlı genel af çıkarıldığını görmekteyiz. Meclis-i Vükela mazbatasına göre, Üçüncü Ordu Komutanlığından merkeze gönderilen iki adet telgraf da Kanun-ı Esasinin ve meclisin açılmasından dolayı isyancıların memnun olduğu belirtilmektedir. Padişah, isyancıların silahlarını hükümete teslim etmeleri şartı ve evlerine dönmeleri karşılığında affetmiştir.⁵³ Af ilanı ile ilgili irade-i seniyye metni aşağıda verilmiştir.

Meclis-i mahsûs-ı vükelâ Mazbatası

...

Tezkere-i ma’rûza

Rumeli-i şahânedede bulunan anâsır-ı muhtelifeden senelerden beri tarik-ı şekâvete sülûk etmiş olanların bazı şerâit ile aff-ı âliye mazhariyetlerine ve ifadât-ı sâ’ireye dâ’ir Üçüncü Ordu-yu hümâyûn Müşiriyet-i celîlesinden gelen iki kıt’a telgrafnâme ber-mantûk-ı emr-i fermân-ı hümâyûn-ı mülûkâne meclis-i mahsus-ı vükelâda lede’l-kırae müzâkerât-ı cariyeye tevfikân kaleme alınan mazbata arz ve takdîm olunmakla münderecâtı husûsunda her ne vecihle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhi şeref müte’alîk buyrulur ise mantûk-ı münîfî infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu. Efendim. 27 Cemâziye’l-âhire 1326-13 Temmuz 1324. Sadrazam Said.

⁵² “Meclis-i mebûsânın İctimâ’a Da’vet Olunması Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara 1, **Düstur II**, C. 1, Dersa’adet, 1329, s. 1

⁵³ “Rumeli-i şahânedede Tarik-i şekâvete Sülûk Edenlerin Bazı Şerâ’itle Afları Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara 3, **Düstur II**, C. 1, s. 3,4

İrâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiyi meblağ-ı hâmiş

Resîde-i dest-i ta'zîm olub meclis-i mahsus-ı vükelânın mazbatasıyla beraber manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhi şeref müte'allik buyrulmuş olmakla olbâbda emr-i fermân hazret-i veliyü'l-emrindir. 28 Cemâziye'l-âhire 1326, 14 Temmuz 1324. Serkâtib Hazret-i şehriyâri Tahsin.

Aynı gün isyancıların affı ile birlikte siyasi suçlular ve sürgündeki kişilerinde affedildiğini görmekteyiz. Merkezi Selanik'te bulunan İttihat Terakki Cemiyetinin, merkeze gönderdiği teşekkür telgraflarında, meclisin açılmasından dolayı memnuniyet belirtilirken, Manastır, Kosova ve Selanik vilayetlerindeki cinayet suçları haricinde siyasi suçluların, sürgün edilmiş memurların ve Divan-ı Harb mahkûmlarının da affedilmesi istenmektedir. Cemiyetin bu istekleri, göz önüne alınarak Abdulhamid, bu isteği ülke genelinde uygulayarak bu tür suçluların affedilmesi için bir irade yayınlamıştır.⁵⁴ Siyasi suçluların affedilmesi ile ilgili irade metni aşağıda verilmiştir.

Meclîs-i mahsûs-ı vükelâ Kararı

...

Tezkere-i ma'rûza

Meclîs-i meb'usânın içtima'a da'vetine müsa'ade-i seniyye-i cenâb-ı cihan bâni şayân ve min-ba'di harekât-ı muzırrada bulunmak şartıyla ve erbâb-ı cinayâtın istisnâsıyla politika mücrimîni haklarında dahi aff-ı umûmi i'lan olunmasına bi'l-istizân emr-i fermân hazret-i hilâfet penâhi erzân buyrulması cihetleriyle sebk eden tebligâta cevâben Rumeli Vilâyât-ı selasesi Müfettiş-i umûmiliğinden vukû' bulan istizahât üzerine meclis-i mahsûs-ı vükelâca ceryân eyleyen müzâkerât neticesini hâvi kaleme alınan mazbata leffen arz ve takdîm kılınmakla münderecâtına nazaran her ne vecihle

⁵⁴ “Politika Mücrimini Hakkındaki Aff-ı umûminin Birer Hizmetde İstihdâm Olunmak Kaydıyla Veya İkâmete Memuriyet Suretiyle Taşraya Teb'îd Edilenlerle Divân-ı harb Mahkûmlarına da Teşmîli Hakkındaki İrâde-i seniyye”, Numara 4, **Düstur II**, C. 1, s.5,6

irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet penâhi şeref sudûr buyrulur ise hükm-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. 27 Cemâziye'l-âhire 1326-13 Temmuz 1324. Sadrazam Said.

İrâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiyi meblag-ı hâmiş

Resîde-i dest-i ta'zîm olub meclîs-i mahsûs-ı vükelânın mazbatasıyla beraber manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi şeref müte'allik buyrulmuş olmakla olbâbda emr-ı fermân hazret-i veliyü'l-emrindir. 28 Cemâziye'l-âhire 1326-14 Temmuz 1324. Serkâtib Hazret-i şehriyâri Tahsin.

Yine bu dönemde Balkanlardaki bu isyanlar sırasında Serfice Sancağı, Kozana, Radovişte ve Langaza kazalarında hapisanelerdeki adi suçlu mahkûmların, zoraki olarak salıverildiği görülmektedir. Birçok yerde de buna benzer olaylar meydana gelmiştir. Bu tür yeni olayların olmasını engellemek amacıyla adi suçlu mahkûmların, cezalarının üçte birini çekmiş olanların affedilmesi ile ilgili üç vilayetin (Kosova, Selanik ve Manastır) Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşanın teklifi üzerine 28 Temmuz 1908 Tarihinde bir irade ile bu tür suçlular da affedilmiştir.⁵⁵ Af ile ilgili irade-i seniyyenin metni aşağıdadır.

Tezkere-i ma'rûza

Serfice Sancağıyla Kozana, Radovişte, ... ?, ve Langaza kazaları merkezlerinde dahi bi'l-umûm mahbûsîn ve mevkûfnin cebren tahliye eyledikleri iş'ârât-ı mahalliyeden müstebân olmakla mahal-ı sâ'irede dahi misüllü teşebbüsât-ı kanûn şükenânın vukû'una sebep bırakılmamak ve iş dâ'ire-i meşrû'iyet ve kânûniyete ircâ' edilmiş olmak üzere cerâ'im-i âdiye mahkûmînlerinden sülûsân müddetlerini ikmâl edenler haklarında dahi aff-ı âli-i hazret-i pâdişâhi bî-derîg buyrulmasının luzûm-ı istid'âsına dâ'ir Müfettiş Devletlü Hüseyin Hilmi Paşa Hazretleri tarafından vârid olan telgrafnâme leffen arz ve takdîm kılınmış ve gösterilen esbâb-ı zarûriye ve erbâb-ı

⁵⁵ “Rumeli Vilayatinde Cerâim-i âdiye Mahkûmlarından Sülûsân Müddetlerini İkmâl Edenlerin Dahı Affı Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara 5, **Düstur II**, C. 1, s.7

cerâ'imden sülûsân müddetlerinin ikmâl edenlerin afv-ı celîl-i hazret-i hilâfet penâhiye mazhariyetleri kesîru'l-emsâl bulunmasına binâen tervic-i istid'a münâsib görünmüş ise de irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyâri her ne vecihle şeref müte'allik buyrulur ise infâz-ı hükm-ı celîline ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim. 29 Cemâziye'l-âhire 1326-15 Temmuz 1324. Sadrazam Said.

İrâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiyi meblağ-ı hâmiş

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfuyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi şeref sudûr buyrulmuş olmakla olbâbda emr-i fermân hazret-i veliyü'l-emrindir. 29 Cemâziye'l-âhire 1326-15 Temmuz 1324. Serkâtib Hazret-i şehriyâri Tahsin.

İttihat Terakki Cemiyetinin, merkezden istekleri devam etmektedir. Bölge Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşanın merkeze gönderdiği telgraflarda, Kanun-ı Esasinin ilanı, milletvekili seçimlerinin yapılacağı, genel affın çıkarılması gibi birçok iradenin bölgede genel bir memnuniyet oluşturduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı da bölge halkının silah bırakarak evlerine döndüğü ifade edilmektedir. Hatta Müfettiş Paşa, padişaha cemiyetin ileri gelenleri ile görüşmesi için de teklifte bulunmuştur. Paşanın, bölgeden gönderdiği bu telgraflar da Cemiyetin, padişaktan bazı taleplerde bulunduğunu da belirterek, hafiyeye (ajan) teşkilatının kaldırılmasını istemişlerdir.

Meclis-i Mahsus-ı Vükela Mazbatasından anlaşıldığına göre İttihatçılar, sadece hafiyeliğin kaldırılmasını istememektedir. Hafiyelik çerçevesinde takip edilen bir kimsenin görevi esnasında zorla alıkonulmayacağı, namusuna dokunulmamasını, kişi hakkında başkasına bilgi verilmemesini ve kanunen hakkı olmayan hiçbir daire ve şahsın, bu tür hakkı kullanmamasını istemektedir. Hatta bunun ile ilgili Avrupa devletlerindeki kanunların örnek alınması istenmektedir. Cemiyetin bu tür istekleri, göz önünde bulundurularak hafiyelik teşkilatı, 30 Temmuz 1908 Tarihinde kaldırılmıştır.⁵⁶

⁵⁶ "Hafiyeliğin İlgâsı Hakkında İrâde-i seniyye", Numara 7, **Düstur II**, C. 1, s. 9, 10

Nitekim bu hızlı gelişmeler sonucunda 2 Ağustos 1908 Tarihinde Kanun-ı Esasinin yürürlüğe girdiğine dair hatt-ı hümayun yayınlanmıştır.⁵⁷

Siyasi suçlara bağlı olarak meydana gelmiş olan cinayetlerden dolayı ceza çekenlerin de affedilmesi gündeme gelmiştir. 13 Ağustos 1908 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniyye⁵⁸ ile bu tür suçluların da affedildiğini görmekteyiz. Af ile ilgili irade-i seniyyenin metni aşağıdadır.

Meclis-i mahsus-ı vükelâ Mazbatası

Bulgar eşkıyası ile katle içtisâr ve teşebbüs ve iştirâk ve ihrâk-ı buyût ve dinamit saklamak ve eşkıyaya yataklık ve mu'avenet etmek gibi ef'âlden dolayı Rumeli Mehâkim-i fevku'l-âdesince mahkûm ve Rodos Hapishânesinde mahbûs yetmiş Bulgarın tahliye-i sebili husûsunda tereddüt eylediği ve bunların salıverileceğini zanneden iki yüz seksen mahkumîn-ı âdiye kendileri de birlikte ıtlak edilmezler ise Bulgarların salıverilmesine müvâfakat etmeyib hapishanede cümlesini ıtlâf edeceklerini müttefikân ve kat'iyyen ifâde eyledikleri ve Erzurum hâdisesinden dolayı tevkîf olunan eşhâsdan on dokuzu politika ile bi'l-ithâm kalebentliğe ve diğerleri katl ve ve mu'ayyen katl ve katl kasdıyla hâriç olmak töhmetleriyle ve muhtelif cezalar ile mahkûm olarak bunlardan kırk birinin Sinop'a gönderildiği ve âhiren i'lân olunan aff-ı âli üzerine eşhâs-ı merkûmeden politika ile müthem bulunanların sebilleri tahliye olunub fakat diğer suretle âdiyen mahkûm olanlardan Sinop'ta kalan yirmi dört kişi ile vâkı'a-ı mezkûrede iki komiser ve bir polis katl eyledikleri için mahkûm olmalarıyla salıverilmeyen eşhâsın sızlanmakta buldukları ve cemiyet-i fesâdiye teşkîliyle katl ve gasb-ı emvâl fiillerinden dolayı i'dâma mahkûmen Erzincan Hapishanesinde bulunan on bir Ermeni ile bir çoğu Dersim eşkıyasından ibâret bulunan mücrimîn-ı âdiyenin dahi sebillerinin tahliyesini istid'a eylemekte oldukları ve Kayseriye ce mahbûs birkaç Ermeninin cinâyette mahkûm olmaları ve şayân buyrulan aff-ı âli ise cinâyeti tazammun etmeyen kaydını muhtevi bulunması hasebiyle ahlâ-yı sebillerinde tereddüt eylediği

⁵⁷ “Kânûn-ı esâsinin Mer'iyeti Hakkında Sâdır Olub Bâb-ı âliden Kırâ'at Edilen Hatt-ı Hümayûn”, Numara 8, **Düstur II**, C. 1, s. 11-14

⁵⁸ “Cerâ'im-i siyâsiye İle Mürettebitân Vukû'a Getirilmiş Olan Cerâ'im-i âdiye Mahkûminin Dahi Aff-ı âliden İstifâde Etmeleri Hakkında İrade-i seniyye”, Numara 11, **Düstur II**, C.1,s. 40, 41,42

Kastamonu, Cezâir-i bahr-ı sefid, Erzurum ve Ankara vilâyetlerinden bildirildiğini mütezamın Dâhiliye Nezâreti vekâletinin iki kıt'a tezkeresi meyâne-i acizânemizde mütâla'a olundu. Ma'lûmu-ı âli buyrulduğu üzere cerâ'im-ı siyâsiye erâ-yı haklarında aff-ı umûmi i'lân olunmuş ve bunun ahkâmı mücrimîn-i siyâsiyenin kaffesine şâmil bulunmuş olduğu cihetle cerâ'im-ı siyâsiye ikâ' sırasında katl ve cerh gibi cerâ'im-ı âdiyeyi de irtikâb edenlerin bu misüllü cürümleri de makâsıd-ı siyâsiyeyi istihsal için vukû'a getirilmiş ef'âl-ı murattabada bulunmasına göre bu kabilden olan cerâ'im ashâbının aff-ı umûmiden istisnâsı kavâ'id-i umûmiye ile mümkünü't-te'lif olmayıp bu gibi cerâ'im-ı muhtalâta-i siyâsiye erbâbının hukûk-ı şahsiye da'vaları alakadarân taraflarından usûl ve kanûn dâ'iresinde kâbil-i ta'kib olmak üzere yalnız hukûk-ı umûmiye cihetinden aff-ı âliye mazhariyetleri ahvâl-ı mümâsilede her yerde cereyân eden mu'amelâta muvâfık olacağından ve mücrimîn-i siyâsiyeden olmayan cerâ'im-ı âdiye maznunîn ve mahkumînin aff-ı âliden istifâde etmeyenlerine kat'an mahal olmayıp Rodos Hapishânesinde bulunan ve oradaki mücrimîn-i siyâsiyenin ıtlâkına mümâna'ât ile onlarla birlikte hapishânedan çıkmak isteyen mücrimîn-i âdiyenin hapishânenin kapısını kapatarak cebren çıkmaya tasaddi etmeleri üzerine icrâ olunan terhiyât-ı askeriye neticesinde mücrimîn-i merkûmenin dâ'ire-i sukûna ircâ' ve mücrimîn-i siyâsiyenin tefrîk ve ıtlâk olundukları Cezâ'ir-i bahr-i sefid Vilâyetinden vekâlet-i müşârûn ileyhâya bu gece bâ-vürûd erâ'e olunan telgrafnâmeden müstebân olmasıyla mücrimîn-i siyâsiyenin hîn-ı ıtlâkında diğer mahallerce de hapishânelerin taht-ı muhâfaza-ı askeriye ahz ve lede'l-icâb terhiyât-ı lâzime icrâsı ile mücrimîn-i âdiyenin fer ceyâb firar olmalarına meydan verilmemesi muktezi bulunduğundan icâb edenlere ona göre tebligât icrâsının Adliye Nezâretiyle Dâhiliye ve Harbiye Nezâretleri vekâletlerine havâlesi tezekkür ve mezkûr tezkereler leffen arz ve takdîm kılındı. Kâtibe-i ahvâlde emr-ı fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir. 15 Receb 1326-30 Temmuz 1324. Sadrazam Kamil.

Tezkere-i ma'rûza

Mücrimîn-i siyâsiye haklarında âhiren şayân buyrulan aff-ı âli üzerine cerâim-ı âdiye mahkûmîn ve maznûniyeti haklarında olunacak mu'âmleye dâ'ir Dâhiliye Nezâretivekâlet-ı behiyyesinden vârid olan iki kıt'a tezkere üzerine Meclîs-i mahsus-ı vükelâca kaleme alınan mazbata arz ve takdîm kılınmakla irâde-i seniyye-i hazret-i

hilâfetpenâhi her ne vecihle şeref sunûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîf-i infâz edileceği beyânıyla tezkere-isenâveri terkîm kılındı. Efendim. 15 Receb 1326-30 Temmuz 1324.

İrâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiyi meblağ-ı hâmiş

Resîde-i dest-i ta'zîm olub Meclîs-i mahsus-ı vükelânın mazbata-ı ma'rûzası ve melfuflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi şeref sudûr buyrulmuş olmakla olbâbda emr-i fermân hazret-i veliyü'l-emrindir. 16 Receb 1326-31 Temmuz 1324. Serkâtib Hazret-i şehriyâri Ali Cevad.

Çıkarılan bu iradenin gerekçesinde, çok farklı olayların buna sebep olduğu görülmektedir. Kanunun çıkarılma gerekçesinde, dönemin birçok siyasi ve sosyal olayından da haberdar olmaktadır. Örneğin Bulgar eşkıyası olup, cinayete kalkışmış, yakıp yıkmış, dinamit saklamış ve eşkıyaya yardım ve yataklık yapmasından dolayı Rumeli Olağanüstü Mahkemesince mahkûm edilmiş olan, Rodos'ta cezasını çeken yetmiş kadar Bulgar bulunmaktadır. Bulgar mahkûmlarının affedileceğini zanneden Rodos'taki diğer iki yüz seksen adi suçlu, isyan çıkarmıştır. Kendilerinin, eğer salıverilmezler ise Bulgar mahkûmlarını öldüreceklerini yönetime bildirmişlerdir.

Rodos Hapishanesinde çıkan isyan sonucunda Erzurum olaylarından⁵⁹ dolayı tutuklu bulunan on dokuz siyasi suçlunun ve diğer mahkûmlardan kırk biri Sinop'a gönderilmiştir. Bazıları da affedilmiştir. Yine gizli cemiyet kurarak katl ve vatandaşın malını gasp eden Erzincan Hapishanesinde bulunan ve idama mahkûm on bir Ermeni ve bir çocuk da, bu kanundan faydalanmak istemiştir. Siyasi suça bağlı olarak işlenen cinayetler genel affa sokulurken, siyasi suç ile birlikte hırsızlık ve mala zarar verme gibi

⁵⁹ Erzurum olaylarının çıkmasının nedeni, kişisel vergi ve hayvanlardan alınacak olan hayvanat-ı ehliye vergisinin alınması kararıdır. Bundan dolayı birçok yerde vergi isyanları çıkmıştır. Şubat 1906 da başlayan Erzurum isyanı, en önemli ayaklanmalardan biridir. Devlet, durumu kontrol altına alamayınca 25 Mart 1907 de her iki vergi de tamamıyla kaldırmıştır. Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İstanbul, 2001, s. 35-95

suçların affedilmediğini görmekteyiz. Bu iradenin Meclis-i Mahsus-ı Vükela mazbatasından edindiğimiz bilgiye göre; bu dönemde siyasi suçluların ve ağır adi suçluların, cezalarını Rodos Hapishanesinde çektiklerini görmekteyiz.

Selanik, Kosova, Manastır ve İzmir hapishanelerindeki siyasi ve adi suçluların affedilmesi haberi, kısa sürede ülke genelinde duyulmuştur. Bunun üzerine gerek mahkûmların ve gerekse yakınlarının af çıkarılacağına dair beklentileri artmıştır. Bu kişiler, isteklerini merkeze bildirmişlerdir. Yapılan araştırmalar ve görüşmeler sonucunda; bu tür afların, şahsi hukuk davalarından dolayı birçok kişinin mağdur olacağından bahsedilerek, birçok bölgede asayiş sorunu yaşanacağından dolayı ülkenin diğer bölgelerindeki adi suçluların affedilmesi yerine, cezalarının üçte birini çekmiş olanlar ile on beş yıldan beri müebbet ve kalebend mahkûmlarının affedilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁰ Dikkati çeken bir özellik, siyasi ve adi suçluların affi, sadece Balkanlarla sınırlı kalmıştır. Bu bölgede çıkarılan aflarda her hangi bir şart aranmazken, diğer bölgelerde affın şartlı olduğunu görmekteyiz.

Adi suçluların affedilmesi ile ilgili meclis'te yapılan müzakerelerde Osmanlı Devletinin idari yapısındaki acizyet belirtileri kendini göstermektedir. Dönemin Adliye Nazırı Nurettin Paşa'nın, bu konu ile ilgili açıklamalarına göre; siyasi mahkûmların affedilmesinden sonra, ülke genelindeki hapishanelerde isyanlar çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da birçok hapishaneden mahkûmlar kaçmış ya da bırakılmıştır. Bunların sayısı on, on beş bin civarındadır. Nazıra göre; bunlar yaklaşık bir yıldır kaçak durumdadır. Bunların yakalanması için harcanacak paranın çok olacağı belirtilerek, takibi esnasında da yeni ölümlerin ortaya çıkacağı ... gibi nedenlerden dolayı affedilmesinin daha uygun olacağını söz etmektedir. Yine Nazıra göre; bunların affedilmesi aynı zamanda birçok bölgedeki (Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Irak bölgeleri) kişileri devlete yeniden kazandırılacaktır. Dâhiliye Nazırı Mehmet Talat Bey'de bu konuda aynı düşünceleri paylaşmaktadır.⁶¹

⁶⁰ “Sülûsân Müddetlerini İkmâl Eden Cerâ'im-i âdiye Mahkûmîni İle On Beş Seneden Beri Mahbûs Bulunan Müebbet Kalebend ve Kürek Mahkûminin Dahi Affi Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara 12, **Düstur II**, C. 1, s. 43, 44, 45

⁶¹ **MMZC**, 137 İn'ikâd, 5 Ağustos 1325 (18 Ağustos 1909) Oturumu, C. 1, s. 530 ...

Siyasi suçluların affi ile birlikte bunları yargılayan mahkemelerde kaldırılmıştır. Manastır, Kosova ve Selanik vilayetlerinde siyasi suçluların yargılanması için Adliye Nezaretine bağlı olarak kurulan Olağanüstü Mahkemeler, 31 Temmuz 1908'de kaldırılmıştır. Bu mahkemelerde görev yapan başkan ve üyeler, bölgede maaş ve görevlerine uygun yerlere atanmıştır.⁶²

2. 31 Mart Vakası Sonrası Af Kanunları ve Değerlendirilmesi (1909-1913)

İlan edilen Meşrutiyet, ülkedeki tansiyonu düşürememiştir. Dini önderler, yenilikleri bahane ederek, halkı kışkırtması sonucunda tansiyon iyice yükselmiştir. Bunun yanında yabancı istihbarat teşkilatlarının da kışkırtmaları, var olan tepkinin büyümesine neden olmuştur. Bu duruma dönemin Serfice Milletvekili Yorgo Boşo'nun, Sadarete gönderdiği telgrafların bir tanesini örnek verebiliriz. Boşo'ya göre; Selanik'te asayiş çok kötüdür. Buradaki idareciler ile askerler, yapılan iftiralara kapılıp, bütün halkı zan altında tutarak halka darp ve işkence yaptıklarından söz etmektedir. Buna karşılık bölgede birçok çetenin kurulduğundan söz ederek, ahalinin dağlara çekilmeye hazırlandığını söylemektedir.⁶³ Yapılan inceleme sonucunda Boşo'nun, Rum azınlığın haklarını fazlaca savunduğu görülmektedir.

Başka bir örnek de Milletvekili Dalçef'in, verdiği beyanattır. Dalçef'e göre; Hükümet, Bulgar çetelerini yok etmek amacıyla Rum çetelerini oluşturmuştur. Bunları himaye ederek, hiç biri hakkında kanuni işlem yapmamıştır. 1905'ten 1908'e kadar Rumeli'de kurulan çeteler ve karıştıkları olayların istatistiklerine bakıldığında, zarar görenlerin Bulgar olduğundan söz etmektedir. Dalçef'e cevap olarak Milletvekilleri Rum Yorgo Boşo ve Ermeni Agop Babikyan efendiler, kısa cevaplarla olayın kapatılması yönünde fikir beyan etmişlerdir.⁶⁴

⁶²“Cerâ'im-i siyâsiye Erbâbını Muhâkeme İçin Vilâyât-ı selâsede Teşkil Olunmuş Olan Mahkeme-i fevkaladenin Lagvı Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara 14, **Düstur II**, C. 1, s.46,47

⁶³MMZC, 124. İn'ikâd, 22 Temmuz 1325 (1909) Oturumu, C. 2, s. 111

⁶⁴MMZC, 36. İn'ikâd, 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909) Oturumu, C. 1, s. 87

Meşrutiyet'in ilanında etkili olan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, artık devlet idaresinde söz sahibi olması ve muhalif kesim olan aşırı dinci görüşe sahip bazı gazetecilerin o dönemde öldürülmeleri fitili ateşlemiştir. 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece, İstanbul Taksim Kışlası'ndaki Avcı Taburu'na bağlı İttihat ve Terakki muhalifi askerler, Meclis-i Mebusan'ın önünde toplanarak, isteklerini sert bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu olay, tarihimizde 31 Mart Vakası olarak anılmaktadır. Nedeni ise, isyanın başladığı tarih olan 13 Nisan 1909 tarihinin Rumi Takvime göre 31 Mart 1325'i göstermiş olmasıdır. Olaylar, kısa sürede yayılır. Halkın bir kesiminin desteğini alan isyancılar, çeşitli yaralamalar, yağmalama, devlet görevlilerini linç etmeye ve İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu üyelerini öldürmüşlerdir.

Padişah II. Abdülhamid'in, kan dökülmemesi için isyana müdahale edilmesine izin vermemesi üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik'te bulunan 3. Ordunun isyanı bastırması için İstanbul'a yürümesi emrini vermiştir. Hüseyin Hüsnü Paşa komutasında yola koyulan 3. Ordu'nun, Selanik Redif Fırkası'nın Kurmay Başkanlığına da Mustafa Kemal (Atatürk) getirilir. Ordu İstanbul'a gelmeden önce Heyet-i mebusan ve Heyet-i Ayan üyeleri Yeşilköy'de toplanarak bu girişimin meşruluğunu onaylarlar. Hareket Ordusu olarak anılacak olan 3. Ordu, Selanik ve Edirne'den yola çıkarak 19 Nisan 1909'da İstanbul'a girer. İsyana kısa sürede bastırılır ve isyanın başını çekenler idam edilir.⁶⁵

İsyanın bastırılmasından sonra İttihatçılar, İstanbul'da kuvvetlenmeye başlamışlardır. İttihatçılar, iç asayiş ve siyasi konular ile ilgili kendi çıkarları doğrultusunda hukuki düzenlemeler yapmaya başlamışlardır. Bir yandan yandaşlarını ödüllendirirken, diğer taraftan da düşmanlarını cezalandırılmaya çalışılmıştır. Bu tür örnekleri, çıkarılan hukuki metinlerden açıkça görmekteyiz.

a. Af Sonrası Toplantı Hakkı Hürriyeti

⁶⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973; Ahmad Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995; Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, iletişim yayınları, İstanbul, 2001; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.I, İstanbul, 1984

31 Mart Vakasından sonra iktidarı ele geçirmeye çalışan İttihatçılar, bir yandan meşrutiyet ortamında bazı özgürlükleri savunurken, diğer yandan da toplumdaki huzursuzluğun giderilmesi amacıyla bazı asayiş ve güvenlik tedbirlerini almaya çalışmışlardır. Almış olduğu tedbirlerden bir tanesi toplanma ve toplantı hakkı özgürlüğü ile ilgili kanundur.⁶⁶

Çıkarılan bu kanuna göre; Osmanlı vatandaşları, silahsız olmak üzere ve bazı şartlar çerçevesinde genel toplantılar yapmakta serbesttir. Toplantı düzenlemek için önce, toplantının yeri, amacı, günü ve saatinin belirtildiği dilekçe ile iki kişi tarafından resmi makamlara müracaat etmesi gerekmekteydi. Toplantı izni İstanbul'da Zaptiye Nazırlığından, taşra da ise en büyük mülki amirden alınacaktı. Toplantı, izni alındıktan iki gün sonra yapılabilirdi. İzinsiz toplantı yapmak yasaktır. Yapanlara para ve hapis cezası verilirdi.

Saray ve meclis, toplantı halinde iken yapılacak toplantılar, bu mekânların üç kilometre uzağında yapılacaktır. Bunun yanında ana yollar üzerinde olmamak şartı ile güneşin doğuşu ve batışı arasında yapılacaktır. Toplantıyı yönetmek amacı ile üç kişi görevlendirilirdi. Bu kişiler, toplantının dilekçede beyan edilen amaçlar ve kanunlara uygun bir şekilde yapılmasını sağlardı. Toplantı, amacına ve kanunlara uygun yapılmaz ise, seçilen bu üç kişi sorumlu olacaktır. Toplantıyı takip etmek için hükümet tarafından mülki veya adliyeden bir memur (Hükümet Komiseri) görevlendirilirdi. Toplantıda taşkınlık yapanlar para ve hapis cezası ile cezalandırılırdı.

Mart 1912'de bu kanuna ilaveten bazı maddelerin eklendiğini görmekteyiz.⁶⁷ Buna göre; Açık hava veya meydanlarda yapılacak toplantılarda, ülkenin huzur ve sükûneti muhafaza etmek amacı ile hükümet, toplantıları yasaklayabilecekti.

b. Siyasi Mağdurların Haklarının Geri Verilmesi

⁶⁶ “İçtima’ât-ı umûmiye Kânunu”, Numara 72, **Düstur II**, C.1,s.227,228,229 (27 Mayıs 1909)

⁶⁷ “20 Cemâziye’l-evvel 1327 Târihli İctima’ât-ı umûmiye Kanununa Müzeyyel Kanun-ı muvakat”, Numara, 130, **Düstur II**, C. 4, s. 363

31 Mart Vakası olarak adlandırılan bu olay, hukuki metinlerde “Dersaadet Hadise-i irticaiyesi” olarak geçmektedir. 7 Ağustos 1909 Tarihinde çıkarılan bir kanunda,⁶⁸ Hareket Ordusunun, hareket esnasında ve çarpışmalar sırasında ölen ve yaralanan ordu mensuplarının dul ve yetimleri ile bu orduya katılmış gönüllülerinin geride kalan ailelerine rütbelerine göre zamlı olarak emeklilik kanununa göre emekli maaşı bağlanmıştır.

Kanunun beşinci maddesi dikkat çekmektedir. Buna göre; yaşı ve mezhebi ayırt edilmeksizin maluliyet derecesine göre gönüllülere ve bunların dul ve yetimlerine rütbesiz askere verilen aylık 250 Kuruş kadar maaş verilecektir. Yedinci Madde de yer alan açıklamada; 31 Mart Vakası olayları sırasında isyancı asker ve kişiler tarafından öldürülen kişilerin dul ve yetimleri de emeklilik maddesinden faydalandırılacaktır.

İstanbul’daki olaylardan sonra İttihatçılar, iktidarı ele geçirmeye başladı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi İttihatçılar, yandaşlarını ödüllendirirken, düşmanlarını da cezalandırmaya başlamıştır. Bu cezalandırmalardan biri, eski subayların ya da alaylı komutanların rütbelerinin tasfiyeye tabi tutulmasıdır. 7 Ağustos 1909 Tarihinde çıkarılan kanunun⁶⁹ birinci maddesinde şu ifade dikkati çekmektedir. Kara ve deniz sınıfına mensup her kademedeki subay, bir defaya mahsus bu kanuna tabi tutulacaklardır. Şehzadeler ve yabancı uyruklu rütbeli kişiler, bu kanuna tabi değildir.

Bu kanun ile alaylı olan komutanlar, ordudan temizlenirken, bunlar ile birlikte ordu mensubu olup da hafiyeye teşkilatına hizmet eden birçok komutan da ordudan atılmıştır. Kanunun ikinci maddesine göre; hafiyeliği bilinen ve kötü ahlak sahibi askeri mensupların, Divan-ı Harbe verilmesi kararlaştırılmıştır. Kanunun diğer maddelerine baktığımızda, her ne kadar alaylı komutanlar, temizleniyormuş gibi algılansa da geneline baktığımızda İttihatçı olmayan ordu mensuplarının emekliliğe veya pasif görevlere kaydırılmasına çalışıldığı görülmektedir.

⁶⁸ “Hareket Ordusu Mensûbinin Dersa’âdet Hâdise-i irticâ’iyesinde Ma’lûl Olan Berri ve Bahri Zâbitân ve efrâd İle Şehidânın Eytâm ve Erâmiline Tahsis Olunacak Tekâüd ve Fevkü’n-nizâm Ma’âşat Hakkında Kânun”, Numara 112, **Düstur II**, C. 1, s. 417,418, 419

⁶⁹ “Tasfiye-i rütbe-i askeriye Kânunu”, Numara 114, **Düstur II**, C. 1, s. 421 ...

Yukarıda belirttiğimiz gibi siyasi mahkûmlar ve sürgünler, affedilmişti. Haziran 1911'e gelindiğinde bu kimselerin mağduriyetlerinin giderilmesine çalışılmıştır. Çıkarılan bir kanunda⁷⁰, 1910 yılının sonuna kadar devletten maaş almış olan siyasi sürgün ve mahkûmlar, Dahiliye Nezaretince incelenerek, mağduriyetleri tespit edilenlere, maaşlarının verilmesi kararlaştırılmıştır. Sürgünde ve hapisanede geçirdikleri sürenin bir kısmı emekliliğine sayılacaktır. Malul olanlara ise emekli maaşı bağlanacaktır.

Bu konu, Mebusan Meclisinde birçok kez tartışılmıştır. En son olarak Askeri emeklilik kanunun ilgili maddesine atıfta bulunularak bu tür kişilerin mağduriyetlerinin halledildiğini görmekteyiz.⁷¹

c. Siyasi ve şartlı af:

Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Balkanlarda isyana katılan İttihatçılar ve yandaşları, her hangi bir ayırma tabi tutulmadan siyasi ve adi suçlardan dolayı ceza almış kişiler affedilerek cezaevlerinden çıkarılmıştı. Bu af, sadece bölgeye mahsus olarak çıkarılmıştı. 31 Mart Vakasından sonra İttihatçılar, ülke de sosyal barışı sağlamak amacıyla daha önce kendilerine çıkarılan affi, Ağustos 1909'da ülke geneline uygulayarak adi suçlular için de çıkartmışlardır.⁷² Çıkarılan af kanunun metni aşağı verilmiştir.

10 Temmuz 1324 Tarihinden Evvel İrtikâb Edilmiş Olan Cerâ'im-i âdiye Mahkûmîn ve Maznûnini Haklarında Kanûn

Madde 1. 10 Temmuz 1324 târihinden evvel irtikâb edilmiş olunan cünhâ ef'âlinden dolayı maznûn veyahut gıyâben veya vecâhen mahkûm olanlar mevkûf veya mahbûs olsun olmasın haklarında hükm-ı kanûn icrâ olunmayacaktır.

⁷⁰ "Ma'zûrini-i siyâsiyenin Sûret-i iktidarı Hakkında Kanun", Numara: 141, **Düstur II**, C. 3, 422, 423

⁷¹ **MMZC**, 42. İn'ikâd, 3 Şubat 1326 Oturumu, C. 1, s. 42

⁷² "10 Temmuz 1324 Târihinden evvel İrtikâb Edilmiş Olan Cerâ'im-i âdiye Mahkûmin ve Maznûnini Haklarında Kanun", Numara 134, **Düstur II**, C. 1, s. 650, 651

Madde 2. 10 Temmuz 1324 Târihinden evvel ikâ' edilmiş olan cinâyet ef'âlinden dolayı maznûn ve müthem olub da henüz tevkîf edilmeyen ve kezâlik maznûn ve müthem ve gıyâben mahkûm olub da hâl-ı firârda bulunanlar haklarında ta'kibât-ı kânûniye icrâ olunmayacaktır. Ancak eşhâs-ı merkûme 10 Temmuz 1324 Târihinde i'tibaren altı sene zarfında bir cürm-ı cünâhi ikâ' ettikleri surette bunlardan maznûn ve müthem ve gıyâben mahkûm olanlar her iki cürümden dolayı muhâkeme edilerek cürm-ı sâninin sübûtü halinde ictimâ' cerâ'im-i kâ'idesi tatbîk ve icrâ edilecektir.

Madde 3. 10 Temmuz 1324 Târihinden evvel ikâ' edilen cinâyet ef'âlinden dolayı maznûnen ve müthem men mevku'f bulunanlar hakkında tahkikât ve muhâkemâta devam edilecek ve şu kadar ki cürümlerinin sübûtü halinde haklarında beşinci maddede muharrer sûret dâ'iresinde ba'de't-ta'dîl ceza tertîb ve hüküm olunacaktır.

Madde 4. 10 Temmuz 1324 Târihinden evvel ikâ' edilen cinâyet ef'âlinden dolayı maznûn ve müthem mevku'f veya mahkûmen mahbûs olub târih-i mezkûrede veya âhiren mahbusdan çıkmış veyahut çıkarılmış olanlar hakkında dahi ta'kibâtdan ve hükmün infâz ve icrâsından altı sene zarfında bir cürm-ı cünâhi ikâ' etmeleri halinde bunlardan mahkûm olanlar hakkında beşinci maddenin hükmü icrâ edilecek ve maznûn ve müthem hakkındada cürm-ı sâninin sübûtü halinde ictimâ' cerâ'im-i kâ'idesi tatbîk ve icrâ olunacaktır.

Madde 5. 10 Temmuz 1324 Târihinden evvel ikâ' edilen cinâyet ef'âlinden dolayı mahkûm olub da mahbûsdan çıkmamış ve çıkarılmamış veyahut çıkmış veya çıkarılmış olduğu halde mü'ehharan derdest edilmiş bulunanlardan i'dâm ve müebbet kürek cezalarıyla mahkûm olanların cezâları evvelce mahsûben geçirdikleri müddet mahsûb olunmak üzere on beş sene kürek cezâsına ve müebbet kalebentlik ve nefî ebed cezâlarıyla mahkûm bulunanların kezâlik evvelce mahbûs ve menfî buldukları müddet hesab edilmek üzere on beş sene kalebentlik veya on beş sene nefî cezâsına tahvîl ve mâ-'âdâ müddet mahbûsiyetleri mahsûb olunmak şartıyla mücâzât-ı mahkûmelerinin nısfî tenzîl olunacaktır.

Madde 6. Mevâd-ı sâbıka ahkâmı hukûk-ı şahsiye hâlel vermeyecektir.

Madde-ı münzamme. Inkılâb âhiri müte'âkib 10 Temmuz 1324 târihinden 31 Mart 1325 târihine kadar te'yiden meşrûtiyet emrinde vukû' bulmuş olan cerâ'im erbâbı ta'kibât-ı cezâ'iyeden muafdır. 5 Şa'ban 1327-8 Ağustos 1325.

Çıkarılan kanunun birinci maddesine göre, 23 Temmuz 1908 Tarihinden önce işlenmiş olan cinayet vakalarından dolayı zanlı veya gıyaben ve fiili mahkûm veya henüz ceza almamış kişilerin takibatı durdurulmuştur.

Bu af kanunu, diğerlerinden farklı olarak ilk defa şartlı bir af kanunu olmasıdır. Örneğin ikinci maddede ifade edildiğine göre, bu kanun ile affedilen kişiler, bu tarihten altı yıl süre içerisinde bir suç işler iseler, alacakları ceza ile daha önceki cezası üstüne eklenecektir. Kanuna ek madde olarak eklenen bir maddeye göre, Meşrutiyetin ilanından 13 Nisan 1909 Tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan ceza almış kişilerin, takibinden vazgeçilerek affedilecektir.

Bu af ile ilgili Menteşe (Muğla) Milletvekili Halil (Menteşe) Bey'in, Meclise vermiş olduğu bir takrir, dönemin sosyal durumunu özetlemesi açısından önemlidir. Takirde, hapishanelerde on beş yaşındaki öğrencilerden yetmiş yaşındaki yaşlılara varıncaya kadar birçok kişinin olduğundan bahsetmektedir. Bunların büyük bir kısmının hapis nedenini şu şekilde açıklanmaktadır: "Siyaseten hapis ve nefy edilenlerin içinde şuna buna ettiği iftiralar, hafiyeliği de su istimal eylediklerinden dolayı def ve teb'id edilmiş esafil-i nâstan adamlar vardır."⁷³ Anlaşılacağı gibi hapis cezası alan kişilerin büyük bir kısmının ya iftira ya da hafiyelerin yanlış bilgi vermesinden dolayı, cezalandırıldığını söylemektedir.

d: Arnavutluk İsyancı ve Siyasi Af

Başka bir siyasi af ilanı da 1910 yılının başlarında meydana gelen Arnavutluk İsyanına katılan kişilerin affedilmesidir. Arnavutluk İsyancı: 2 Mart 1910 tarihinde İpek, Piriştine ve Velçetrin bölgelerinde devlet memurlarına karşı işlenen cinayetlerden dolayı bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu olaydan sonra bölge insanın elindeki

⁷³ MMZC, 11. İn'ikâd, 31 Kânun-ı evvel 1324, C.1, s. 16

silahların toplanması kararı alınca Arnavutlar ayaklanmıştı. Bu dönemde sakal ve yumurta vergisi gibi yeni vergiler getirileceğine dair bazı duyumların yayılması isyanın daha da büyümesine neden olmuştur.⁷⁴

Arnavut isyanları sonucunda Temmuz 1911’de çıkarılan geçici bir kanunla af çıkarılmıştır.⁷⁵ Af metni aşağıda verilmiştir.

1326 Senesi Arnavutluk Hadisât-ı isyâniyesinde müdhaleldâr Olanların Hakkında Aff-ı umûmi Kânunu-ı muvakkati

Madde 1. Geçen 1326 Senesi evâ’ilinde Kosava ve Manastır ve İşkodra vilâyetleri mahal-ı ma’lûmesinde vukû’bulun hadisât-ı isyâniye sebebiyle Divân-ı harblerce mahkûm edilen veyahut e’l-yevm taht-ı ta’kibte bulunan eşhâs haklarında hukûk-ı şahsiye bâki kalmak üzere aff-ı umûmi i’lân edilmiştir. İşbu kânunun neşri târihinden i’tibâren bir ay zarfında hükûmete teslîm-i silah ile dehâlet eden firâr eden dahi aff-ı umûmiden istifâde edeceklerdir. Aff-ı umûminin şekâvet ve ceâa’im-i âdiyeden dolayı gerek divân-ı harbler ve gerek mehâkim-i adliyece maznûn ve mahkûm olanlar şümûlü yoktur.

Madde 2. Haklarında medâr-ı ithâm olan cerâ’ime mümâsil ahvâli tekrar irtikâb eyledikleri halde mazhâr-ı af olan maznûninin cürm-ı sâbıklarından dolayı muhâkemeleri birlikte icrâ edilir. Ve mahkûmînden olub af olunanların mahkûmiyet-i sâbıkları avdet eder.

Madde 3. Adliye ve Harbiye Nezâretleri bu kânunun icrâsına me’mûrdur.18 Cemâziye’l-âhir 1329-3 Haziran 1327. Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket-Adliye Nâzırı Necmeddin-Sadrazam İbrahim Hakkı.

⁷⁴ Halil Özcan, **Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk ilişkileri (1920-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.11-15; Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, **Siyasi Hatıralar (1908-1913)**, Sadeleştiren; Ziyaeddin Engin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul,1978,s. 58-78

⁷⁵ “1326 Senesi Arnavutluk Hadisât-ı isyâniyesinde Müdhaldâr Olanlar Hakkında Aff-ı umûmi Kânun-ı muvakkati”, Numara: 166, **Düstur II**, C. 3, s. 625,626

Kanuna göre, Kosova, Manastır ve İşkodra vilayetlerinde meydana gelen isyanlarda divan-ı harplerce mahkûm edilen veya takip edilen kişilere, şahsi hukuk davaları baki kalmak şartıyla affedildiğini görmekteyiz. Çıkarılan kanunda, diğer af kanunlarından farklı olarak bu kanun da, şart söz konusudur. Kaçakların veya takip edilenlerin bir ay süre zarfında silahları ile birlikte teslim olmaları şartı aranmıştır. Yine bu kanunda, farklı bir şart göze çarpmaktadır. Bu da affedilen kişilerin, bir daha aynı suçtan ceza almaları durumunda eski cezalarının da eklenmesi hükmü getirilmiştir.

Çıkarılan bu geçici kanun, Ağustos 1911'de tekrar yenilenerek çıkarılmıştır.⁷⁶ Daha önce çıkarılan geçici kanunda, Divan-ı Harplerce mahkûm edilmiş veya takip edilen kişiler hakkında af çıkarılmıştı. Bu defa yenilenen geçici kanun da, aynı maddeler tekrarlanırken mahkûm olmamış fakat firarda olanlar hakkında af çıkarılmıştır. Başka bir kanunla da Mart 1912'de af süresinin uzatıldığını görmekteyiz.⁷⁷

Asayiş ve af konuları ile ilgili tekliflerin hemen hepsinin Mecliste Rum, Bulgar ve Ermeni kökenli milletvekillerinin verdiğini görmekteyiz. Örneğin, Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bulgar kökenli Dalçef'in, Bulgar çetelerinin haklarını koruması... gibi. Başka bir örnek de Manastır, Kosova ve İşkodra olayları sonrasında firari olanlar için af gündeme gelirken, Selanik Rum Milletvekili Artas Yorgaki'nin, Meclise bir takrir vererek kendi bölgesindeki firariler hakkında da af çıkarılmasını istemiştir.⁷⁸

Başka bir af teklifinde ise, Rum, Bulgar ve Ermeni milletvekilleri, toplu olarak meclise takrir vermişlerdir. Selanik Milletvekili Honeos, Serfice Milletvekili Vamvaka, Serfice Milletvekili Boşo, İstanbul Milletvekili Kozmide, Gelibolu Milletvekili Narlı, Yanya Milletvekili Surla, Siroz Milletvekili Dinkas, Erzurum Milletvekili Varteks, Niğde Milletvekili Yorgaki, Sakız Milletvekili Çelebidi ve Karesi Milletvekili

⁷⁶ “Kosava, Manastır ve İşkodra vilâyetlerine Mahsûs 18 Cemâziye'l-âhir 1329 Tarihli Aff-ı umûmi Kanunun Neşrinden Evvel Firar Eden Mücriminden Dahâlet Edecekler Hakkında Kânun-ı muvakkat”, Numara: 191, **Düstur II**, C. 3, s. 727, 728

⁷⁷ “18 Cemâziye'l-âhir 1329 Târihli Kânun-ı muvakkat İle Arnavutluk Hadisât-ı isyâniyesinde Müdhaldâr Olanlar İçin İlan Edilen Aff-ı umûmi Müddetinin Temdîdi Hakkında İrâde-i seniyye”, Numara: 94, **Düstur II**, C. 4, s.138

⁷⁸ **MMZC**, 20. İn'ikâd, 13 Teşrîn-i sâni 1327 (26 Kasım 1911) Oturumu, C. 1, s. 43

Savapolos efendilerin, 31 Mayıs 1911 tarihinde meclise verdikleri bir takirde, Rumeli bölgesinde kurulan çeşitli örfi idareler tarafından mahkûm edilen veya takip edilen kişilerin affedilmesini istemektedirler. Mecliste yapılan müzakereler sonucunda teklif reddedilmiştir.⁷⁹

1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki Fırkasının, Balkanlarda zor ve şiddete başvurması sonucunda Arnavutlar, Mayıs-Temmuz 1912 tarihleri arasında isyan etmişlerdir. Osmanlı Hükümetinin bölgede aldığı tedbirler yeterli olmamıştır. Arnavut isyanının başlaması ile Balkan Savaşının arifesinde Osmanlı Devleti bir gücünü daha kaybetmiştir. Devlet, 25 Ağustos 1912’de isyan eden Kosova, Manastır, İşkodra ve Yanya vilayetlerindeki Arnavutlara af ilan etmiştir.⁸⁰ Af metni aşağıdadır.

Arnavutlukda Aff-ı umûmi İ’lânı Hakkında Kânun-ı muvakkat

1 Ramazan 1330-1 Ağustos 1328

Madde 1. Kosova, Manastır, İşkodra ve Yanya vilâyetleri dâhilinde bin üç yüz yirmi sekiz senesi bede’ en ile temmuz nihâyetine kadar devam eden harekât ve hadisâta gerek ahâlden gerek memurîn ile asker ve jandarmadan iştirâk edenlerle esnâ-yı hadisâtta firar eden mahbusîn ve mevkufîn haklarında hukûk-ı şahsiye da’vası bâki kalmak üzere aff-ı umûmi i’lân edilmiştir.

Madde 2. İşbu kânun meclîs-i umûminin içtimâ’ında kânuniyeti teklîf edilmek üzere icrâsına Adliye ve Harbiye nezâretleri me’mûrdur. 1 Ramazan 1330-1 Ağustos 1328. Dâhiliye Nâzırı- Adliye Nâzırı Hüseyin Hilmi- Şûrâ-yı devlet Re’isi Mehmet Kamil- Şeyhülislam Mehmed Cemaladdin- Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar- Nâfi’a Nâzırı Mehmed Şerif- Ticaret ve Ziraat Nâzırı- Hâriciye Nâzırı Gabriel- Harbiye Nâzırı Nazım- Evkâf Nâzırı- Ma’ârif Nâzırı- Mâliye Nâzırı ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nâzırı Vekili Abdurrahman- Bahriye Nâzırı Mahmud Muhtar.

⁷⁹ MMZC, 112 İn’ikâd, 18 Mayıs 1327 (31 Mayıs 1911) Oturumu, C. 1, s. 373

⁸⁰ “Arnavutlukda Aff-ı umûmi İ’lânı Hakkında Kânun-ı muvakkat”, Numara: 227, **Düstur II**, c. 4, s. 609, 610

Bu kanunla, kişisel hukuk davaları dışında firariler, mahpuslar ve tutuklar, serbest bırakılmıştır. Yaklaşık bir ay sonra çıkarılan başka bir geçici kanunla,⁸¹ Mayıs 1912 isyanın başlamasından önce isyan etmiş olan kişilerinde affedildiğini görmekteyiz.

Balkanlarda ortaya çıkan komitacılık, çetecilik ve siyasi isyanların sonucunda ilan edilen afların yanında birçok Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde de isyan veya buna benzer olaylar olmuştur. Bunun sonucunda siyasi aflar bu bölgeler için de gündeme getirilmiştir. Bunlardan biri, Yemen’de çıkan isyanlar sonucunda gündeme getirilen siyasi aftır. Haziran 1911’de çıkarılan bir İrade-i Seniyyede, idam dışında diğer suçluların affedilmesi için Yemen İmamına yetki verilmiştir.⁸²

Özellikle Rumeli bölgesindeki siyasi ve adi suçluların af edilmesi ile ilgili çıkarılan kanunlar, ülke genelinde yankı uyandırmıştır. Arnavut isyanları sonrasında dönemin hükümeti, sık sık bölgede af ilan etmiştir. 1910 Yılında Arnavutlarla birlikte Kudüs Bölgesinde Kerk ve Havran (Suriye) bölgelerinde de isyan çıkmıştır. Hükümet, bu isyanlarda birçok kişi idam ettirmiş yada mahkum ettirmiştir. Bu dönemde meclis tatil olmasına rağmen dönemin hükümeti, Arnavutlar için geçici bir kanun ile af çıkarmıştır.

Geçici kanunun, kanunlaştırma sürecinde mecliste yapılan tartışmalarda Kudüs Milletvekili Sa’d El Hüseyini ve otuz arkadaşı tarafından verilen kanun teklifinde, Kerk ve Havran Bölgesi için de bu kanunun geçerli olmasını istemişlerdir. Daha sonra yapılan müzakereler sonucunda ülke genelinde kanun geçerli olmuştur.⁸³

İncelediğimiz dönemde en son siyasi af ilanı, Balkan Savaşlarının hemen başında ilan edilmiştir. İtalyanlar tarafından işgal edilen Ege adaları halkının düşman ile

⁸¹ “Arnavutlukda Aff-ı umûmi İ’lânına Mütedâir 1 Ramazan 1330 Tarihli Kanun-ı muvakkate Müzeyyel Kanun-ı muvakkat”, Numara: 240, **Düstur II**, c.4, s. 634

⁸² “İdamdan mâ-’adâTa’zirât-ı şer’iyyeyi İ’lâmât-ı şer’iye Mûcibince İcrâ ve Lede’l-icâb Afva Yemen Vilâyetinin Me’zûniyeti Hakkında İrade-i seniyye”, Numara 91, **Düstur II**, C. 2, s. 290, 291

⁸³ **MMZC**, 10. İn’ikâd, 22 Teşrîn-i evvel 1327 (4 Kasım 1911) Oturumu, C. 1, s. 237, 238

işbirliği yapmış veya düşmana karşı savaşmaktan kaçınmış kişiler hakkında çıkarılan af kanunudur.⁸⁴ Af metni aşağıdadır.

**İtalya Devleti Tarafından İ'âde Olunacak Adalar Ahâlisi Hakkında Aff-ı umûmiyi
Mütezammın Bir Kânûn-ı muvakkat Tanzîm ve Neşrine ve Islahât-ı idâreye ve
Adliye İcrâsına Dâ'ir İrâde-i seniyye**

6 Zi'l-ka'de 1330-4 Teşrîn-i evvel 1228

İtalya askeri tarafından işgâl olunub Devlet-i 'aliyyeye i'âde olunacak olan adalar ahâlisinin muhâsamâta iştirâk etmiş yahut muhâsamât dolayısıyla dâ'-i mes'uliyet-ı ahvâla tasaddi ile maznûn bulunmuş eşhâsın aff-ı umûmi-ı tâmmemazhar olduklarına benâberin hangi sınıfa mensûb ne gibi bir hâl ve mevkide bulunursa bulunsun hiç kimse esnâ-yı muhâsamâtda icrâ etmiş olduğu ef'âl-i siyâsiye veya askeriyeden veya beyân eylemiş bulunduğu efkârdan dolayı şahsi veya mâli yahut hukûkunda istifâdesi i'tibârıyla cihet-i adliyece ta'kîb veya ta'zîb edilmeyeceğine ve işbu aff-ı umûminin cerâ'im-i âdiyece şümûlü olmadığına dâ'ir bir kanun-ı muvakkatın tanzim ve neşri ve bilâ- tefrik cins vemezheb işbu adalar ahâlisinin refah ve asayişlerinin takrîri ve 'adl ve hakkâniyetinin umûma mütesâviyen tevzi'i esaslarını te'minen ıslahât-ı idâreye ve adliye icrâsına tevessül olunmasını ve me'murîn ve hükâmın tercihan lisân ve âdât-ı mahalliyeye vâkîf ve kifâyet-ı matlûbeyi hâ'iz kimseler meyânından intihâb ve ta'yînini tensîb olunmuşdur.

Bu irâde-i seniyyenin icrâsına Dâhiliye ve Adliye nezâretleri me'mûrdur. 6 Zi'l-ka'de 1330-4 Teşrîn-i evvel 1328. Dâhiliye Nâzırı Daniş- Harbiye Nâzırı Nazım- Şûrâ-yı devlet Re'isi Mehmet Kamil- Şeyhülislam Mehmed Cemaladdin- Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar- Nâfi'a Nâzırı Salih- Bahriye Nâzırı Vekili Hulusi- Hariciye Nâzırı Gabriel- Adliye Nâzırı Abdulhalim- Posta ve Telefon ve Telgraf ve Telefon Nâzırı Sabri- Evkâf-ı hümâyûn Nâzırı Mehmed Fevzi- Ma'ârif Nâzırı Said Mâliye Nâzırı Abdurrahman.

⁸⁴ "İtalya Devleti Tarafından İ'âde Olunacak Adalar Ahâlisi Hakkında Aff-ı umûmiyi Mütezammın Bir Kânun-ı muvakkat Tanzim ve Neşrine ve Islahât-ı idâriye ve adliye İcrâsına Dâ'ir İrâde-i seniyye", Numara: 275, **Düstur II**, c. 4, s. 692, 693

e. Serseriliğin ve Eşkîyalığın Önlenmesi Hakkında Çıkarılan Hukuki Metinler

Çıkarılan af kanunları, toplumda sosyal barışı sağlayamadığı gibi bir takım toplumsal sorunlara da neden olmuştur. Örneğin Meclis-i Mebusan'da konu ile ilgili görüşmelerde, olayın detayları açıkça anlatılmaktadır. Dönemin Zabtiye Nezareti raporlarına göre; Meşrutiyetin ilanından sonra salınan mahkûmların birçoğu merkeze gelmiştir. Taşradan merkeze gelen serserilerin sayısı on bin civarındadır. İstanbul'da günlük en düşük olay sayısı on, on beş civarındadır. Bu olayların çoğu hırsızlık, yaralama ve yan kesiciliktir.⁸⁵

İstanbul'daki serseriliğin veya asayiş olaylarının artmasına benzer başka bir olay da Basra bölgesinde yaşanmıştır. Dönemin Basra Milletvekili Ahmet Şefik Bey'in Meclis'e verdiği takrirden, her gün eşkıyaların Ebulhasip ve Basra merkezine saldırarak, yüz kadar kişiyi öldürdüklerinden bahsetmektedir. Aynı zamanda insanları kaçırap tecavüz ederek şehri yakıp yıkmaktadırlar. Takrirden, bölgedeki yabancı konsolosların da bundan şikâyetçi olduklarından bahsederek, olayların önlenmesi için tedbir alınması gerektiğini bildirmektedir. Alınmadığı takdirde yabancılar tarafından müdahale edileceği endişesini Ahmet Şefik Bey, dile getirmiştir.⁸⁶

Meclis, kısa süre sonra yeni suçların oluşmasını engellemek amacıyla bir takım önleyici kanunlar çıkarmışlardır. Bunlardan bir tanesi şehirler de eşkıyalığın önlenmesi için "Serseri ve sabıkalı kişiler hakkında kanun" çıkarmışlardır.⁸⁷ 14 Mayıs 1909 tarihinde çıkarılan bu kanun da, serserinin tanımı yapılarak, bu tür kişilere verilecek cezalardan söz edilmektedir.

Kanunun birinci maddesine göre; **Serseri**: hiçbir geliri olmadığı ve çalışmaya kudreti olduğu halde, sebepsiz iki aydan beri hiçbir iş ile uğraşmayan, bu süre içinde iş bulmak için gayret sarf etmeyen, boş gezen kişilere serseri denilmektedir. Zabıtaca tespit edilen bu tür kişiler, 24 saat içerisinde savcılığa teslim edilecektir.

⁸⁵ MMZC, 11. İn'ikâd, 5 Şubat 1324 Oturumu, C. 1, s. 684 ...

⁸⁶ MMZC, 42. İn'ikâd, 4 Mart 1325 Oturumu, C. 1, s. 329 ...

⁸⁷ "Serseri ve mazanne-i sui eşhâs Hakkında Kanun", Numara, 59, **Düstur II**, C.1, s. 169-173

Kanunun dördüncü maddesi, dönemin şartlarına göre dikkat çekicidir. Mahkeme kararı ile serseriliği sabit görülen kişilerin cezası, kamu yararına olan işler, belediye veya genel işlerde iki aydan dört aya kadar istihdam edileceği hususundadır. Eğer istihdamı mümkün olamıyor ise kişi, memleketine veya iş bulması ihtimal bulunan yerlere gönderilecektir. Verilen cezaların, temyizi de olmayacaktır. Bu tür kişilere, verilecek ücretler de kanunda yer almıştır. Ceza alan bu tür kişiler, cezalarını çeker iken kaçar ise, sürgün veya hapis cezası ile cezalandırılırlar idi.

Kanunun devamında, potansiyel suçlu kişileri de şu şekilde tanımlamaktadır. Cinayet, hırsızlık, yankesicilik ve bunlara yataklık edenler, dolandırıcılık ve zorla tecavüze kalkışma gibi suçlardan biri ile iki defa mahkûm olmuş ve cezasını çekmiş olanlardan veya zabıta nezaretinde bulunanlardan ve zabıtaca şüpheli hal ve harekette bulunanlara, potansiyel suçlu denilmektedir.

Kanunda tanımlanan potansiyel suçlu kişi, iki gün nezarete kalıp, sorgulandıktan sonra, mahkemeye sevk edilirdi. Kişi, kendini savunamadığı ya da ispat edemediği takdirde, ya sürgün edilecekti ya da bir yıla kadar hapis cezası verilebilecekti. Bu tür potansiyel suçlular, çocuk olursa (on beş yaşından küçük) birinci derecedeki akrabaları sorumlu tutulurdu. Yabancı uyruklu ecebi vatandaşı ise, kişi cezasını çektikten sonra ülkesine gönderilecekti.

Şehirlerde serserilik ve potansiyel suçlular ile mücadele etmek için bu kanun ile hukuki düzenlemeler yapılırken, taşra veya kırsal kesimde ise eşkıyalık ile ilgili farklı bir kanun ve buna bağlı bir teşkilatın kurulduğunu görmekteyiz. Bunlardan ilki, Rumeli vilayetlerinde eşkıyalığın ve kargaşalığın önlenmesi için çıkarılan geçici kanundur.⁸⁸ Ekim 1909 Tarihinde çıkarılan bu geçici kanun, daha sonra bütün Osmanlı vilayetlerinde geçerli olmuştur.⁸⁹

⁸⁸ “Rumeli Vilâyâtında Şekâvet ve Müfsidetin Men’i ve Mütecâsirlerinin Ta’kib ve Te’dibi Hakkında Kanun-ı muvakkat”, Numara 165, **Düstur II**, C. 1, s. 757,

⁸⁹ “Şekâvetin Men’i ve Mütecâsirlerinin Ta’kib ve Te’dibi Hakkında Kânun-ı muvakkat”, Numara: 168, **Düstur II**, C. 1, s. 767, ...

Bu kanunun çıkarılması aşamasında meclis'te yapılan tartışmalarda, bu tür kişilerin sopa ve kamçı ile cezalandırılması düşünülmüştür. Aynı şekilde on beş yaşından küçük olup, serseri olan çocukların cezalandırılması ile ilgili birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden biri, ıslah etmek amacıyla okullarda eğitilmesi düşünüldükçe, diğer yandan da ağır bir ceza ile cezalandırılması tartışılmıştır.⁹⁰

Rumeli Bölgesinde asayiş bozan her türlü kargaşalığın ve eşkıyalık olaylarının, bunları destekleyenlerin takip ve cezalandırılmaları bu kanuna göre yapılacaktı. Buna göre eşkıya takibi için, her vilayette bir seyyar jandarma taburları kurulacaktır. Bu taburlardaki subay ve askerlere, diğerlerinden farklı bir maaş ödenecektir. Bu taburlara gönüllü kişilerde alınacaktır. Bunların özlük hakları, asker gibi işleyecektir.

Bu seyyar taburlara ve subaylarına büyük yetkiler verildiğini görmekteyiz. Subaylar, şüphe ettikleri yerleri her zaman ve izin almadan arayacaklardır. Hatta mahalli kuvvetlerden yardım alabilecekleri gibi halktan gönüllü de alabileceklerdir. Bu taburların başarılı subay ve askerleri de ödüllendirilecektir.

Eşkıyalığın fazla olduğu bölgelerde vilayet merkezlerinde araştırma komisyonu kurulacaktı. Komisyonda, mülkiyeden, askeriye ve polisten birer kişi bulunacaktı. Jandarma komutanı ve polis müdürü komisyonun asli üyesidir. Komisyonun görevi, seyyar taburların teftişini yapmakla birlikte, esas görevi istihbarat akışını ve planlamasını sağlamaktır.

Köylerin ve ana yolların güvenliği, jandarmaya aittir. Köyler tarafından ilave güvenlik istenirse bekçi rütbesinde silahlı eleman verilirdi.

Bu kanun, aynı zamanda köylerin muhtarları ve ihtiyar meclisi üyelerine de sorumluluk yüklemektedir. Bu kişiler, köylerinin güvenliğinden sorumludurlar. Kuvvetli ihbar mekanizmasını çalıştırmakla mükelleftirler. Yapmadıkları takdirde yargılanır ve cezalandırılırdı.

⁹⁰ MMZC, 64. İn'ikâd, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909) Oturumu, C. 1, s. 151, ...

Jandarma ve eşkıya takibi ile ilgili kurulan özel taburlar, zaman içerisinde görevleri dışında kanunsuz işlere de sapsmışlardır. Bu konuyu Aydın Milletvekili İsmail Sıtkı Bey, Meclis'e taşımıştır. İsmail Sıtkı Bey'in Meclis'e verdiği takrirden, Aydın vilayetinde uzun zamandan beri eşkıya takibi ile görevli asker, jandarma ve gönüllü birliklerden oluşan müfrezelerin, bölge halkına zulüm yaptıkları herkes tarafından söylenmektedir. Hatta konu mahalli gazetelerin her gün ki nüshalarında yer almıştır. Bu haberlere göre, adam öldürmek, kesmek ve dağa kaldırmak gibi işler yapılmaktadır. Zengin olduğu zannedilen ahali de soygunculardan kurtulmak amacıyla köylerden şehre göç etmektedirler. Bunun da üretimin yapılamamasına neden olduğunu belirtmektedir.⁹¹

Eşkıya takip kanununa başka bir muhalefet de Serfice Milletvekili Yorgo Boşo'dan gelmiştir. Boşo'ya göre, bu geçici kanun, meclisin açık olmadığı dönemde ve tartışılmadan çıkarılmıştır.⁹²

Bir yandan şehir ve kırsalda eşkıyalığa karşı güvenlik tedbirleri alınırken, diğer yandan Ağustos 1910'da silah üretimi ve silah kaçakçılığı ile ilgili bir takım yaptırımların getirildiğini görmekteyiz.⁹³ Örneğin 1864 ve 1903 tarihli ceza kanununda yapılan değişiklik ve ilaveler ile Osmanlı topraklarında ruhsatsız mermi ve silah üretilmesi ve kaçakçılığının yapılması tamamen yasaklanmıştır. Bunları yapanlar hakkında para ve hapis cezası uygulanacaktır.

Yine Eylül 1910 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniyyede, Rumeli ve Aydın vilayetlerinde geçerli olan çetecilik ve eşkıyalığın önlenmesi ile ilgili kanunlara, padişahın emri ile sıkıyönetim kanununun da belirtilen bölgelerde geçerli olması sağlanmıştır.⁹⁴

⁹¹ MMZC, 8. İn'ikâd, 17 Teşrîn-i evvel 1327 (1911), C. 1, s. 173, 174

⁹²MMZC, 13. İn'ikâd, 28 Teşrîn-ı sâni 1325 Oturumu, (11 Aralık 1909), C. 1, s. 244, 245

⁹³ “Ceza Kânununun 166. Maddesininin 23 Rebi’u’l âhir 1281 Târihli zeyl-i evveliyle 5 Şa’bân 1321 Târihli zeyl-i sânisini mu’addel kânun-ı muvakkat”, Numara: 156, **Düstur II**, C. 2, s. 666, 667

⁹⁴ “İdâre-i örfiye kararnâmesine müzeyyel 7 Şa’bân 1328 Tarihli Kânun-ı muvakkatin Çeteler ve Men’-i şekâvet Hakkında 12 ve 19 Ramazan 1327 Târihli Kânun-ı muvakkatlere Bedel Rumeli Vilâyâtıyla ve Aydın Vilâyetinde icrâ-yı tatbikine Dâ’ir İrâde-i seniyye”, Numara: 170, **Düstur II**, C. 2, s. 746, 747

Ekim 1911’de ise suçların önlenmesi amacıyla ceza kanuna ek maddeler ilave edilmiştir.⁹⁵ Çıkarılan bir İrade-i Seniyye’ye göre, açıkça isyana teşebbüs etmiş ve başarılı olamamış kişilerin cezalandırılması düşünülmüştür. Bu tür kişilere de para ve hapis cezası verilmesi kararlaştırılmıştır.

Arnavutluk isyanları sonrasında çıkarılan genel aftan sonra hükümetin, bölgede sosyal barışın sağlanması amacı ile bazı tedbirleri aldığını görmekteyiz. Bir yandan genel af ilan eder iken, diğer yandan af ilanından sonra ortaya çıkan kan davalarının ortadan kaldırılması amacıyla ödenecek diyet borçları için kaynak ayrılmıştır. Bunun ile birlikte birçok zorlayıcı tedbirleri de almıştır. Bunlardan biri, Temmuz 1911 tarihinde çıkarılan kan davalarında ödenecek diyetler ile ilgili geçici kanundur.⁹⁶ Kanunun birinci maddesine göre, af ilan edilen bölgelerdeki halk arasında kan davası olanların, maddi gücü veya diyeti ödemeye gücü yetmeyen kişilerin yerine devlet, bir defaya mahsus olmak üzere ödeme yapacaktır. Bunun için devlet, bölgede araştırma komisyonu kuracaktır.

Bu kanun yeterli olmayacak ki, Şubat 1912 tarihinde kan davaları ile ilgili daha ağır bir kanunun çıkarıldığını görmekteyiz.⁹⁷ Kanunun birinci maddesine göre, Arnavutluk’ta kurulan “Musalaha-i dem Komisyonları” (Kan Davalarını Barıştırma Komisyonu) tarafından davet edilen kişiler, davete gelmezse zorla getirilecektir. Aralarında kan davası olan kişiler, eğer anlaşmazlıkta ısrar ederler ise zabıta nezaretinde zoraki tutulurlar. Çok daha ısrar ederler ise, yeni bir cinayetin engellenmesi amacıyla ısrar eden kişi veya kişileri, başka yerlere sürgün edilebilirdi. Barıştırıldıktan sonra, sözünde durmayan kişiler ağır cezalandırılacaktı ve sürgün edilecekti. Ödeme imkânı olduğu halde, diyet borcunu ödemeyen veya ödemeyi geciktiren kişilerin borçları, menkul ve gayri menkullerine el konularak tahsil edilirdi.

⁹⁵ “Alenen Nakız-ı siyâm Edenler Hakkında Kânun-ı cezânın 99’nci Maddesinin 3’ncü Zeyli Ahkâmının Tatbiki İrade-i seniyye”, Numara: 200, **Düstur II**, c. 3, s. 735,736

⁹⁶ “18 Cemâziye’l-âhir 1329 Târihli Kânun-ı muvakkat İle Aff-ı umûmi İ’lân Edilen Vilâyetler Ahâlisi Beynindeki Dem Davalarından Mütevellid Diyetlerin Hükümetçe İ’âneten Tesviyesi İçin 30 000 Liranın Tahsîsi Hakkında Kânun-ı muvakkat”, Numara: 167, **Düstur II**, C. 3, s. 626

⁹⁷ “Kan Davaları Hakkında Kânun-ı muvakkat”, Numara: 72, **Düstur II**, C. 4, s. 114, 115

SONUÇ

19. yüzyılın son çeyreğinde Rumeli bölgesinde ortaya çıkan komitacılık ve çetecilik hareketleri sonucunda Osmanlı devleti, bölgedeki hâkimiyetini kaybetmeye başlamıştır. Milli çıkarları doğrultusunda hareket eden azınlık grupları, Osmanlı idaresine karşı yapılanmaya başlamış ve komita faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, sadece Balkanlarda değil, ülkenin birçok yerinde idari, ekonomik, sosyal ve hukuki sorunlar yaşamıştır. II. Abdülhamid yönetimi iç ve dış olaylarla başa çıkamamış batılı devletlerin sunduğu reformları da uygulamak zorunda kalmıştır.

Balkanlarda çetecilik hareketlerine Bulgarlar başlamıştır. Bulgar komitaları, bağımsız bir Bulgar devleti kurma hedefiyle birçok kanlı eylem gerçekleştirmişlerdir. Bölgedeki diğer azınlık grupları da, Bulgarları izlemiştir. Bu durum Osmanlı Devletini içinden çıkılmaz bir duruma getirmiştir.

Balkanlar da en son çetecilik faaliyetlerine İttihat ve Terakki cemiyeti üyeleri başlamıştır. Balkanlarda bulunan Müslüman ve Türk unsuru, gayrimüslimlerin bu hareketlerine karşılık İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında toplanmaya başlamıştır. İttihat ve Terakkinin bölgede harekete geçmesi azınlık komitalarını korkutarak, bir süreliğine de olsa faaliyetlerini durdurmuştur.

Parlamentar sistemin Osmanlı devleti için tek kurtuluş yolu olduğuna inanan İttihatçılar, Balkan merkezli isyanlar başlatarak II. Abdülhamit'e meşrutiyeti ilan ettirmeyi başarmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile İttihat ve Terakki, meclise girmiş ve yönetim de söz sahibi olmaya başlamıştır. Bölgedeki sorunları bizzat gören İttihat ve Terakki üyeleri durumu kontrol altına almak için kendi politikalarını bölgede uygulamaya başlamıştır.

İttihat ve Terakki, ilk olarak af ilan ettirerek, meşrutiyetin ilanı sırasında çıkan olaylarda tutuklanan mahkûmların serbest bırakılmasını sağlamıştır. Çıkarılan bu af kanunları, adi suçlu mahkûmları kapsamıştır.

Meşrutiyetin ilanı ve çıkarılan af kanunları toplumsal barışını sağlayamamıştır. 31 Mart Vakası ile bu hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakkiye karşı muhalefet, büyük bir tepki göstermiştir. Bu tepkiyi İttihatçılar, çok sert bir şekilde bastırmıştır. İttihat ve Terakki bu tür olayların bir daha yaşanmaması için bir takım asayiş ve güvenlik önlemleri almaya başlamıştır. Bunlardan biri de toplantı hakkı hürriyetidir.

İktidarı ele geçirmeye başlayan İttihat ve Terakki, kendi iktidarlarını sağlamlaştırmak amacıyla birçok kanun çıkarmışlardır. Bu kanunlarla, bir yandan kendi üyelerini ödüllendirirken, diğer yandan muhalifleri cezalandırmaya veya pasifize etmeye başlamıştır. Ordudaki alaylı komutanlar ve hafiye teşkilatında çalışmış komutanlar görevden uzaklaştırılmıştır.

31 Mart vakasından sonra ilan edilen siyasi ve genel aflar, şartlıdır. Çıkarılan aflarda ya cezasının belirli kısmını çekme şartı aranmış ya da belirtilen süre içinde yeni bir suç işlemesi durumunda eski cezasının da ilave edileceği gibi şartlarla ilan edilmiştir. Arnavutluk isyanları ile bölgede asayişin tekrar sağlanması için birçok kez af ilan edilmiş ve süresi uzatılmıştır. Ancak huzur temin edilememiştir. Osmanlı Devleti yapmış olduğu her af kanunu ile toplumdaki barışı tesis etmeye çalışsa da başarılı olamamıştır.

Af kanunlarından sonra yaşanan toplumsal sorunların önlenmesi için hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda çıkarılan en önemli kanunlardan biri serseriliğin ve eşkıyalığın önlenmesi ile ilgili kanundur. Merkezde ve taşrada yaşanan asayişsizlik olaylarının önüne geçmek için yeni tedbirler alınmıştır. Meşrutiyet dönemindeki ceza yaptırımlarının içinde günümüzde de birçok hukuk devletinde görülen kamu yararına çalışma cezası o dönemde Osmanlı Devletinde de uygulanmıştır. Böylelikle bireyler topluma yeniden kazandırılmak istenmiştir. İş bulması içinde belirli bir süre verilmiştir. Merkezde böyle bir uygulama yapılırken taşra ve kırsal kesimde ise eşkıyalığın önlenmesi için yeni bir teşkilat kurulmuştur.

Genel af ilanlarından sonra ortaya çıkan bir diğer sorun da cinayet işlemiş kişilerin salıverilmesi ile oluşan kan davaları olmuştur. Kan davalarının önüne geçmek

isteyen hükümet diyet borçlarını ödeyemeyecek durumda olanların yerine devlet bir defaya mahsus ödeme yapmıştır. Bunun için hükümet Araştırma komisyonları kurmuştur. Çıkarılan kan davaları ile ilgili kanunlarda yeni cinayetlerin önüne geçmek için mutlaka ailelerin birbiriyle barıştırılmaları sağlanmıştır. Barışmamak da ısrar edenler sürgün edilmiştir.

Her ne kadar hükümet bu olayların önüne geçmek için gerek af gerekse de diğer suçu önleyici kanunlar çıkarması yeterli olmamıştır. Aflar amacına ulaşamamış ve devlet de barışın temini için birçok kez af ilanını tek çare olarak görmüştür. Bu durum devletin güvenilirliğini zedelemiş ve suç işleme oranında bir azalma gözlenmemiştir. İttihat ve Terakki fırkası kendi iktidarını tesis etmiş ancak huzuru ve toplumsal barışı sağlayamamıştır. İktidar gücünü eline alan İttihatçılar bir süre sonra kendi aleyhlerine olan işleri yapmaya başlamış kurulan meşrutiyet düzeniyle bağdaşmayan uygulamalar devam etmiştir. Bab-ı Ali baskısıyla da iktidarı tamamen ele geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları:

Düstur II. Tertip, Cilt 1, Matbaa-ı Osmaniye, Dersaadet,1329

Düstur II. Tertip, Cilt 2, Matbaa-ı Osmaniye, Dersaadet, 1330

Düstur II. Tertip, Cilt 3, Matbaa-ı Osmaniye, Dersaadet, 1330

Düstur II. Tertip, Cilt 4, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1331

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (I. Devre), C. 1, 2

Kitaplar:

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Bilgi Yayınevi, Ankara,1973

FEROZ, Ahmet, **İttihat ve Terakki (1908-1914)**,Kaynak Yayınları, İstanbul,1971

GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I-II. Meşrutiyet**

Dönemi (1839-1920),Cilt 1-2, TBMM Vakfı yayınları, Ankara, 1997

HACISALİHOĞLU, Mehmet, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu**, Tarih Vakfı Yurt

Yayınları, İstanbul, 2008

KANSU, Aykut, **1908 Devrimi**, İstanbul, 2001

KARABEKİR, Kazım, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)**, Yapı Kredi

Yayınları, İstanbul,2014

MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhü Üzerine**, Çev. Fehmi Baldaş, Hiperlink

Yayınları, İstanbul, 2014

ÖZCAN, Halil, **Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk ilişkileri(1920-1938)**, Atatürk

Araştırma Merkezi, Ankara, 2011

SAĞLAM, Mehmet H.,**II. Tertip Düstûr Kılavuzu(1908-1922)**, Tarih Vakfı Yurt

Yayınları, İstanbul, 2011

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, C.I,İstanbul, 1984

YILMAZ, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara, 2005

Makaleler:

ALTINTAŞ, Ahmet,“Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”, **Afyon Kocatepe**

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.VII, Sayı 2 , 2005, ss. 69-91

ARMAĞAN, Servet, “Anayasa Hukuku Açısından Af Yetkisinin Değerlendirilmesi”,

Anayasa Yargısı, sayı 18, Ankara,2001, ss. 347-363

CENGİZ, Mehmet-Özden Gazialem, “Türkiye’de Dünden Bugüne Af” **Ankara**

Barosu İnsan Haklar ı komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 6, Ankara, 2000, ss. 3-96

ÇANLI, Mehmet, “Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934)”, **Türk Dünyası**

İnceleme Dergisi XI/2 K1ş, 2011, ss. 277-292

DİKİCİ, Ali, “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma

Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 24, K1ş 2010, ss.75-108

GÖKBAYIR, Satılmış, “Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki

Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3 (1)**, 2012, ss.61-96

GÜRKAN, Ülker, “Montesquieu ve Kanunların Ruhunu”, **A.Ü.HFD**, 1989,ss.9-31

KERİMOĞLU, Hasan Taner, “İttihat ve Terakkinin Makedonya Politikası ve Çeteler

Kanunu 1908-1912”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, XIV/2,2014,ss.285-289

KIRMIZI, Abdulhamit “Balkanlar üzerinde Diplomasi Savaşı: Rumeli Islahatı,1902-

1908”,**Türk Tarihinde Balkanlar**,C.2, 2013, ss.973-1015

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. “İrade-i Seniyye”, **TDV Ansiklopedisi**, Cilt 22,

İstanbul,2000, ss.392

SAYGILI, Hasip, “1903 Makedonyasında reformlara tepkiler: Manastır Rus Konsolosu

Aleksandır RostKovski’nin Katli”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 39, 2013, ss.69-94

SOYASLAN, DOĞAN, “Af”, **Anayasa yargısı**,sayı 18, Ankara, 2001,ss.412-437

SOYASLAN, Doğan, “Kanun Hükümünde Kararnameler”, **Anayasa Yargısı**

Dergisi, Cilt 11, Ankara,1994, ss.145-175

Elektronik Kaynak:

<http://tuzuk.nedir.com/#ixzz2yO9w6OR3>

EKLER LİSTESİ:

1. Rumeli-i şahânedede tarik-ı şekâvete sülûk edenlerin bazı şerâ'it ile afları hakkında irâde-i seniyye
2. Politika mücrimîni Hakkındaki Aff-ı umuminin Birer Hizmetde İstihdâm Olunmak Kaydıyla Veya İkâmete Me'mûriyet Sûretiyle Taşraya Teb'îd Edilenlerle Divân-ı harb Mahkûmlarına da Teşmîli Hakkında İrâde-iseniyye
3. 1326 Senesi Arnavutluk Hâdisât-ı isyaniyesinde Müdhaldâr Olanlar Hakkında Aff-ı umûmi Kânûn-ı muvakkati
4. Bulgar Makedonya Komitesinin çeteleri

Ek 1: Rumeli-i şahânede tarik-ı şekâvete sülûk edenlerin bazı şerâ'it ile afları hakkında irâde-i seniyye.

نومبر ۳ — روم اہلی شاہانہدہ طریق شقاوتہ سلوک ایدنلرک بعض شرائطہ عفو لری حقندہ ارادہ سنہ .

۲۸ جمادی الآخرہ ۱۲۲۶ ۱۵ تموز ۱۲۲۴

مجلس مخصوص رکلا مضبوطی

اوچنچی اردوی ہمایون ملوکانہ لری مشیرتی طرفدن کلوب بوکون مجلس بندکانہ مزیدہ مطالعہ سی ارادہ سنہ حضرت پادشاہیلری اقتضای جیلندن اولان ایکی قطعہ تلغرافنامہ ایدی القرائہ احسان جلیل ملوکانہ لری اولان قانون اساسی مقتضیاتندن بولنان مجلس مبعوثانک کشادی حقندہ اصابت افزای سوح بیوریلان ارادہ سنہ حضرت ملکداریلرینک اعلانی اوزرینہ عناصر مختلفہ یہ منسوب تبعہ شاہانہ لری پتندہ اثار تامہ ائتلاف حصولیہ طرف مستجمع الشرف حضرت جہانبانیلرینہ عبودیت صداقت شعاری وارتباط صمیمی ایلہ عرض تشکرات اولندیغی ذکر اولنان تلغرافنامہ لری مدلول اصلیندن نمایان و تداییر حکیمانہ شاہانہ لری شو صرہدہ دخی رہین جزم وایقان اولمغہ ولی نعمت بیتمیز پادشاہمز

اقدام حضرت تریک تراید عمر و عاقبت جهانقیمت و توالی اعوام شوکت و سلطنت هایونلری
دطاسی تکرار علی التکرار بالایفا عتبه سنیة شاهانه لرینه من غیرحدی تعظیبات مصادقتکارانه
و تخیلات عبودیت شعارانه ایله عرض محبت و موفقیت سنیة حضرت پادشاهیلرینک تبریکنه
سارعت قلدینی و روم ایلی شاهانده بولتان عناصر مختلفه دن سنه لردن سنه لردن برو طریق شقاوته
سلوک ایتمش اولانلرک سلاحلری حکومتی تسلیم ایله مأوالرینه کیتمک اوزره عفو عالی
استرحامنده بولندقلری جمله معروضاتدن اولمغله بروجه محرر سلاحلری حکومتی تسلیم
ایتمک و من یمد ملک شقاوته منسلک اولماق شرطلریله مستدعیلرک استرحاماتی رهین
مساعده سنیة حضرت تاجدارای اولدینک محللرنده و در سعادت غزته لرینک تبلیغات رسمیه
قسمنده اعلان و تیشیری و محللری حکومتلرنجه اولوجهله ایجاباتنک اجراسی ضمنتده
روم ایلی ولایات شاهانه سی مفتش عمومیلکه و روم ایلی قطعه سنده بولتان ولایاتک جمله سنه
اجرای تبلیغات اولنسی معرض تنسیده تذکر اولندینی محاط علم عالی بیورلدقده اولبایده
و قاطبه احوالده امر و فرمان حضرت ولی الامر اقدامن کدر .

۲۷ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۳ تموز ۱۳۲۴

تذکره معروضه

روم ایلی شاهانده بولتان عناصر مختلفه دن سنه لردنبری طریق شقاوته سلوک ایتمش
اولنلرک بعض شرائط ایله عفو عالی به مظهریتلرینه و افادات سائریه دائر اوچنچی اردوی
هایون مشیریت جلیه سندن کلان ایکی قطعه تلغرافنامه برمنطوق امر و فرمان هایون ملوکانه
مجلس مخصوص و کلاده لدى القراءه مذاکرات جاریه به توفیقاً قلمه النان مضبطه عرض
و قدیم اولمغله مندرجاتی خصوصنده هر نه وجهله اراده سنیة جناب خلافتیناهی شرفتملق
بیوریلور ایسه منطوق منیبی انفاذ ایدیله چکی بیانیه تذکره ثناوری ترقیم اولندی اقدام .

۲۷ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۳ تموز ۱۳۲۴

صدراعظم

سعید

اراده سنیة حضرت پادشاهی بی مبلغ هاسه

رسیده دست تعظیم اولوب مجلس مخصوص و کلانک مضبطه سیله برابر منظور عالی

بیوریلان اشبوتد کره سامیه صدارتپناهی لری اوزرینه موجبجه اراده سنیة جناب خلافتیناهی
شرفتملق بیورلمش اولمغله اولبایده امر و فرمان حضرت ولی الامر کدر .

۲۸ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۴ تموز ۱۳۲۴

سرکاتب حضرت شهریاری

تحسین

Ek: 1

Numara 3 Rumeli-i şahânedede tarik-i şekâvete sülûk edenlerin bazı şerâ'it ile afları hakkında irâde-i seniyye

28 Cemâziye'l-ahir 1326 14 Temmuz 1324

Meclîs-i mahsûs-ı vükelâ mazbatası

Üçüncü ordu-yı hümâyûnu mülûkâneleri müşiriyeti tarafından gelib bu gün meclis-i bendegânımızda mütâla'ası irâde-i seniyye-i hazreti padişahileri iktizâ-ı celîlinden olan iki kıt'a telgrafnâme lede'l-kırâe ihsân-ı celîl-i mülûkâneleri olan kanûn-ı esâsi müktezâyâtında bulunan meclîsi mebusânın küşâdı hakkında isâbet efzâ-yı sünûh buyrulan irâde-i seniyye-i hazret-i mülk-i dârilerinin i'lânı üzerine anâsırı muhtelifeye mensûb teb'â-yı şahâneleri beyninde asâr-ı tammâ-i ihtilaf husûliyle taraf-ı mütecemmü'u'ş-şeref hazret-i cihân bânilerine ubudiyet-ı sadâkat şi'ârı ve itibâr-ı samimi ile arz-ı teşekkürât olunduğu zikr olunan telgrafnâmelerinin medlül-ı aslisinden nümâyân ve tedâbiri hakimâne-i şahâneleri şu sırada dahi rehin cezm ve ikân olmakla veli nimet bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin tezâyüd-i ömr ve afiyet cihan kıymet ve tevâli-i avâm şevket ve saltanâtı hümâyunları duası tekrar alet tekrar bi'l-ikâ' âtiye-i seniyyeyi şahânelerine min-gayri hattin ta'zimât-ı müsâdikatkarâne ve tebcilât-ı ubudiyet-i şâ'irâne ile arz-ı mahmedet ve muvaffakiyet-i seniyye-i hazreti padişahilerinin tebrikine müsâre'ât kılındığı ve Rumeli-i şahânedede bulunan anâsır-ı muhtelifeden senelerden beri tarik-i şekâvete sülûk etmiş olanların silahlarını hükümete teslim ile me'vâllerine gitmek üzere aff-ı âli istirhâmında buldukları cümle-i ma'ruzâtan olmakla ber-vech-i muharrer silahlarını hükümete teslim etmek ve min-ba'd meslek-i şekâvete münselik olmamak şartıyla müsted'ilerin istirhâmâtı rehn-i müsâde-i seniyye-i hazret-i tâcidârı olduğunun mahallerinde ve Dersa'adet gazetelerinin tebligât-ı resmiye kısmında i'lân ve tebşîri ve mahal-i hükümetlerince ol vecih ile

icâbâtının icrâsı zımmında Rumeli Vilâyet-i şahânesi Müffetiş-i umûmiliğine ve Rumeli kıt'asında bulunan vilâyâtın cümlesine icrâ-yı tebligât olunması ma'ruz-ı tensibide tezekkür olunduğu muhat ilm-i âli buyruldukda olbâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr-ı fermân hazret-i veliyü'l-emr efendimizindir.

27 Cemâziye'l-âhir 1326 13 Temmuz 1324

Tezkere-i ma'rûza

Rumeli-i şahânedede bulunan anâsır-ı muhtelifeden senelerden beri tarik-i şekâvete sülûk etmiş olanları bazı şerâ'itle aff-ı âliye mazhariyetleri ve ifâdâtı sâ'ireye dâ'ir Üçüncü Ordu-yı hümayûn müşiriyet-i celilesinden gelen iki kıta telgrafnâme ber-mantuk-ı emr-i fermân-ı hümayûn-ı mülûkâne meclis-i mahsus-ı vükelâda lede'l-kırâ'e müzâkerât-ı câriyeye tevfikân kaleme alınan mazbata arz ve takdîm olmakla münderacâtı husûsunda her ne vecihle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi şeref müte'alik buyrulur ise mantuk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim.

27 Cemâziye'l-âhir 1326 13 Temmuz 1324

Sadrazam Sait

İrâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiye meblağ-ı âmiş reşide-i dest-i ta'zîm olub meclis-i mahsus-ı vükelânın mazbatasıyla beraber manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhi şeref müte'alik buyrulmuş olmakla olbâbda emr-ı fermân hazret-i veliyü'l-emrindir.

28 Cemâziye'l-âhir 1326 14 Temmuz 1324

Ser-kâtib hazret-i şehriyâri Tahsin

Ek 2: Politika mücrimîni Hakkındaki Aff-ı umûminin Birer Hizmetde İstihdâm Olunmak Kaydıyla Veya İkâmete Me'mûriyet Sûretiyle Taşraya Teb'îd Edilenlerle Divân-ı harb Mahkûmlarına da Teşmîli Hakkında İrâde-i seniyye

نومرو ۴ — پولتيقه مجرميني حقننده كي عفو عموميك برر خدمتده استخدام اولمق قيديله ويا اقامته
مأموريت صورتيله طشره يه تبعيد ايديلنلره ديوان حرب محكوملرينه ده تشميلي حقننده اراده سنیه .

۲۸ جاذي الاخره ۱۳۴۶ ۱۰ نوموز ۱۳۴۵

مجلس مخصوص دکلاقراری

مجلس مبعوثانك اجتماعه دعوتی مقرون مساعده سنیه حضرت پادشاهی اولسندن
طولايي عتبه عليای حضرت شهرياری يه تقديم اولمق اوزره سلانیکده کی جمعیت نامنه کلان
عريضه تلغرافیده مجرمين سياسيه حقننده عفو عمومی اعلان بيورلسی استدا اولمسی
اوزرينه من بعد حرکات مضرده بولنماق شرطيله وارباب جنایاتک استناسيله پولتيقه مجرميني
حققرنده عفو عمومی اعلاننه دائر بالاستيدان اراده سنیه حضرت ملوکانه شرفتعلق
بيوريله رق روم ايلي ولايات ثلثه سی مفتش عموميلکنه و ولايات مذکورہ واليلککرينه
تبليغ اولمشیدی . مفتشک طرفدن بعض استيضاحات وقوعبولسنه و واقعا ولايات ثلثه
داخلنده اي قاع ايلدککری جرائم سياسيه دن طولايي ديگر ولايتلره تبعيد ايدلمش اشخاص
دخی بولنمسيه عفو عالينک انلرده شمولی امر طيبي کورينور ايسه ده تردد و استيضاحه
محل قالمق اچون کرک بونلرک و کرک سائر محملرده وقوعبولمش جرائم سياسيه دن طولايي
شورايه بورايه تبعيد ايدلمش کيمسeler بولنديغندن انلرکده ولايات ثلثه ده بولنانلر کی عفو
عالی حضرت خلافتناهی يه مظهریتلری لازم کلوب کليه جکی محل ايضاح اولديغنه و نظارت
داخليه نك تلقی ايتدیکی امر و فرمان اصابت بيان حضرت خلافتناهي دن مستفاد اولديغی اوزره
عفو عالی عمومی اوله رق ولايات ثلثه و سائر نك جمله سنه شامل اولقله برابر عفو عالينک
يالکز استدا ايدنلره حصری دخی مقتضای معدلته موافق کورنمديکنه بناءً ايجاباتی
لدی المذاکره بعض افعال و حرکات غير مرضيه لری جهتله موجب انقباه اولمق اوزره برر
خدمتده استخدام اولمق قيديله ويا اقامته مأموريت صورتيله طشره يه اعزام و تبعيد ايدلمش

اقدمن حضرتلرینک تراید عمر و عاقبت جهانقیمت و توالی اعوام شوکت و سلطنت هابوتلری
دطبی تکرار علی التکرار بالایضا عتبه سینه شاهانه لرینه من غیر حدی تعظیبات مصادقتکارانه
و تجلیلات عیودیت شمارانه ایله عرض محبت و موفقیت سینه حضرت پادشاهیلرینک تبریکنه
سارعت قندیقی و روم ایلی شاهانه ده بولتان عناصر مختلفه دن سنه لردنبری طریق شقاوته
سلوک ایتمش اولانلرک سلاحلری حکومته تسلیم ایله ماورالرینه کیتمک اوزره عفو عالی
استرحامنده بولندقلری جمله معروضاتدن اولمغله بروجه محرر سلاحلری حکومته تسلیم
ایتمک و من بعد ملک شقاوته منسلک اولماق شرطلریله مستعدیلرک استرحاماتی رهین
مساعده سینه حضرت تاجدارای اولدیغنک محفلرته و در سعادت غزته لرینک تبلیغات رسمیه
قمتنده اعلان و تیشیری و محفلری حکومتلرنجه اولوجهله ایجاباتنک اجراسی ضمنتده
روم ایلی ولایات شاهانه سی مفتش عمومیلکه و روم ایلی قطعهنسند بولتان ولایاتک جمله سنه
اجرای تبلیغات اولغسی معرض تنسییده تذکر اولندیقی محاط علم عالی بیوردلقدده اولیابده
و قاطبه احوالده امر و فرمان حضرت ولی الامر اقدمن کدر .

۲۷ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۳ تموز ۱۳۲۴

تذکره معروضه

روم ایلی شاهانه ده بولتان عناصر مختلفه دن سنه لردنبری طریق شقاوته سلوک ایتمش
اولنلرک بعض شرائط ایله عفو عالی به مظهریتلرینه واقادات سائر هیه دائر اوچنچی اردوی
هایون مشیریت جلیله سندن کلان ایکی قطعه تلفراقنامه برمنطوق امر و فرمان هایون ملوکانه
مجلس مخصوص وکلادده لدى القرائه مذاکرات جاریه به توفیقاً قلمه النان مضبطه عرض
و قدیم اولمغله مندرجاتی خصوصنده هرته وجهله اراده سینه جناب خلایقیناهی شرفتملق
بیوردیلور ایسه منطوق منی انفاذ ایدیله چکی بیانیه تذکره ثناوری ترقیم اولندی اقدمن .

۲۷ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۳ تموز ۱۳۲۴

صدر اعظم
سعید

اراده سینه حضرت پادشاهی بی مبلغ هاسه

رسیده دست تعظیم اولوب مجلس مخصوص وکلانک مضبطه سیله برابر منظور عالی

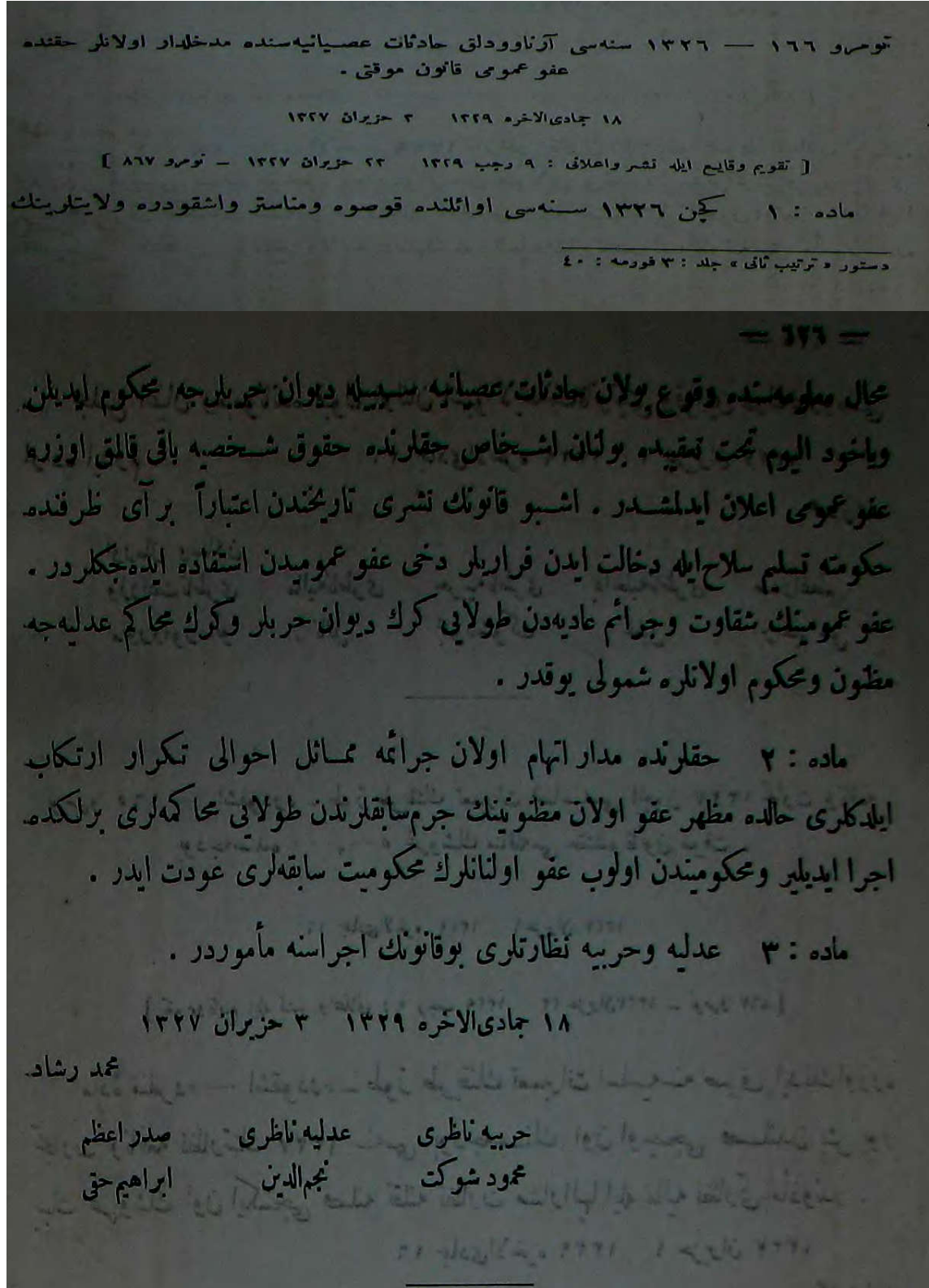
بیوردیلان اشبوتذکره سامیه صدارت پناهیلری اوزرینه موجبجه اراده سینه جناب خلایقیناهی
شرفتملق بیورلش اولمغله اولیابده امر و فرمان حضرت ولی الامر کدر .

۲۸ جمادی الاخره ۱۳۲۶ ۱۴ تموز ۱۳۲۴

سرکاتب حضرت شهریاری

تحسین

Ek 3: 1326 Senesi Arnavutluk Hâdisât-ı isyâniyesinde Mûdhaldâr Olanlar Hakkında Aff-ı umûmi Kânûn-ı muvakkati

Ek 4: Bulgar Makedonya Komitesinin eteleri

